

*Inte ens den vackraste kvinna
är fullt så vacker som en blomma
och ingen tyngdlyftare orkar sväva
lika tyngdlöst som en fjärl.
Fråga fjärilen vad den har
för mening om våra bostadsproblem.
Det har den ingen alls.
Berätta för den om tegel och cement
och den hör inte på.
En fjärils tankar är oavvänt
på en blommas nivå.*

Uno Florén

TEGEL TEGEL **TEGEL** TEGEL

1 1966

Höghus i Västerås. Arkitekter Horn & Sundling, Västerås.

SALATEGEL

Varje typ av lera ger sin speciella färg vid bränning. Salategel skiljer sig från mängden genom en sällsynt vacker lyster och djup färgton. Genom bränning med kol i ringugnar undviker vi monotonin i färgskalan och får fram ett livligt och inspirerande fasadtegel som blivit allt populärare med åren.

Vår grovsandade ytbehandling ger en extra touche och skulptural verkan åt det slutliga murverket. Tag kontakt med Salategel för närmare upplysningar. Vi demonstrerar gärna vårt tegel och ordnar med provmurning om så önskas.

SALA TEGELBRUKS AB, SALA

tel 0224-131 60

TEGELBRUK ANSLUTNA TILL SVERIGES TEGELINDUSTRIFÖRENING

Fr=rött fasadtegel, Fg=gult fasadtegel, Fgr=gult och rött fasadtegel, M=murtegel,

R=dräneringsrör, S=spiktegel, T=taktegel, Tg=gult taktegel

STOCKHOLMS LÄN

Finsta Tegelbruk
Finsta, tel. 120 ..... M, R, T
Sundsviks Bruk AB³
Sundsvik, tel. Södertälje (0755) 460 60,
460 61 ..... Fr, M
AB Vallentuna Tegelbruk
Box 40, Vallentuna, tel. (0762) 240 05 .. R
Aby Tegelbruk
Box 18, Vallentuna, tel. (0762) 243 65,
244 09 ..... M

UPPSALA LÄN

Ahlsta Kvarn & Tegelbruks AB
Orsundsbro, tel. Enköping (0171) 660 26 Fr, M, R
AB Hagaverken²
Enköping, tel. (0171) 302 93, 304 51 .... Fr, M
AB Salsta Tegel³
Vattholma, tel. Uppsala (018), 500 42,
500 27 ..... Fg, M
Vaksala-Eke Lervaruindustri
Uppsala, tel. (018) 270 16 ..... S
AB Waksala Tegelbruk²
Hjärnegatan 10, Stockholm K, tel. (08)
50 55 33, 50 05 74 [Brillinge, Uppsala,
tel. (018) 12 14 60 -61 -62] ..... Fg, M

SÖDERMANLANDS LÄN

ARA Norrköping AB
Saltängsgatan 15, Norrköping, tel. (011)
291 60 [Tuna Tegelbruk, Enstaberga] .. M, R
Sundby Tegelbruks AB
V. Trädgårdsgatan 11 A, Stockholm C,
tel. (08) 10 72 08, 10 72 23 [Stallarhol-
men] ..... M
Walla-Tegel AB
Box 13, Valla, tel. (0150) 605 00 [Valla
Tegelbruk, Valla; Sköldinge Tegelbruk,
Sköldinge] ..... Fr, M, R
Fabr. för arm. tegelskift, Sköldinge,
tel. (0157) 502 07

ÖSTERGÖTLANDS LÄN

Beatelunds Tegelbruk AB
Söderköping, tel. (0121) 100 68, 101 29 Fr, M, R
AB Förenade Tegelbruken
Linköping, tel. (013) 12 02 01
[Kallerstads Tegelbruk] ..... Fr, M
HTH Industrier AB
Vimmerby, tel. (0492) 120 60 [Hults Te-
gelbruk, Hyclinge, tel. 9] ..... Fr, M, R, T
Karleby Tegelbruk
Kisa, tel. (0494) 101 18 ..... Fr, M, R, T
AB Ljungs Tegelbruk
Bokhållaregatan 1, Linköping, tel. (013)
12 02 01 [Ljungsbro] ..... Fr, M, R

JÖNKÖPINGS LÄN

Helmershushus Tegelbruks AB
Box 21, Värnamo, tel. (0370) 101 90 .. T
Värnamo Tegelbruks AB
Box 85, Värnamo, tel. (0370) 117 00 .... M, R

KALMAR LÄN

AB Berga Tegelbruk
Larmtorget 5, Kalmar, tel. (0480) 104 52,
112 04 (Högsby) ..... Fr, M, R
Högsby Tegelbruk
Högsby, tel. Oskarshamn (0491) 201 11 M, S, T
Påboda Tegelbruksförening u. p. a.
Söderåkra, tel. (0486) 213 47 ..... R, T

KRONOBERGS LÄN

Gåfvatorps Tegelbruk
Grimslöv, tel. (0470) 502 73
[Alvesta, tel. (0472) 401 18] ..... Fr, M
Tegelbruket Oden AB
Grimslöv, tel. (0470) 502 73
[Grimslöv, tel. (0470) 520 32] ..... Fr, M

GOTLANDS LÄN

Gotland Nya Tegelbruks AB
Söderväg 10, Box 146, Visby, tel. (0498)
154 50 [Havdhem] ..... Fgr, M, R

KRISTIANSTADS LÄN

Hyllinge Fasadtegelbruk
Hyllinge, tel. Hälsingborg (042) 750 13,
752 13 ..... Fr, M
Klippans Tegelbruks AB
Storgatan 34, Klippan, tel. (0435) 100 65 Fr, M, R
Ler- & Tegelindustri AB Hercules
Box 68, Kristianstad, tel. (044) 280 48 .. Fr, M, R, T
Simrishamns Nya Tegelbruks AB
Simrishamn, tel. (0414) 100 20 ..... Fg, M, R, T
Önnestads Tegelbruks AB
Kristianstad, tel. (044) 280 48
(Önnestad) ..... Fr, M

MALMÖHUS LÄN

AB Bara Tegelbruk¹
Bara, tel. Malmö (040) 44 71 84, 44 71 85 Fg, M
Borgeby Tegelbruk¹
Flädie, tel. Lund (0412) 390 04, 391 02 .. M, R
AB Försökstegelbruket¹
Svedala, tel. Malmö (040) 40 11 40 .... Fr, M, T
AB Hildesborgs Tegelbruk, Hildesborg,
Landskrona, tel. (0418) 702 20 ..... M
Högs Tegelbruk AB¹
Fjelievägen 24 A, Lund, tel. (0412)
växel 404 00 (Hög, Löddeköpinge) .... Fg, M
AB Kaniks Tegelfabrik¹
Flädie, tel. Lund (0412) 470 24 ..... Fgr, M
AB Lomma Tegelfabrik¹
Prästbergavägen 41 A, Lomma, tel.
Malmö (040) 46 20 02, 46 20 04 ..... Fg, M
Minnesberg Tegelbruks AB¹
Minnesberg, Svedala, tel. Malmö (040)
48 52 40, 48 52 50, 48 52 55 ..... Fgr, M
Rögle Tegelbruk
AB P. Olsson & Co, Hälsingborg, tel.
(042) 12 07 50 (Rögle) ..... Fg, M
Skurups Tegelbruk AB¹
Skurup, tel. Ystad (0411) 402 86, 406 25 Fgr, M
Strandnäs Tegelbruk
Glumslöv, tel. (0418) 700 50 ..... Fg, M
Weberöds Nya Tegelbruks AB¹
Weberöd, tel. (0412) 804 50 ..... Fr, M, R, T
AB Webmarks Tegelintressenter¹
Weberöd, tel. (0412) 804 50 ..... Fr, M, R, T
Östra Grevie Tegelbruk AB¹
Östra Grevie, tel. Malmö (040) 48 70 06,
48 73 72 ..... Fgr, M

HALLANDS LÄN

AB Fajans Tegelbruk
Box 5, Falkenberg, tel. (0346) 101 17,
102 77 ..... Fr, M, R
Falkenbergs Tegelbruks AB
Tegelbruksvägen 15, Falkenberg, tel.
(0346) 144 30 ..... Fr, M, R
Sennans Tegelbruk
AB P. Olsson & Co, Hälsingborg, tel.
(042) 12 07 50 (Sennan) ..... Fr, M
Slottsmöllans Tegelbruk
Halmstad, tel. (035) 11 80 54 ..... Fr
Tjärby Tegelbruks AB
Genevad, tel. (0430) 700 10 ..... Fr, M, R
Trönninge Tegelbruks AB
Trönninge, tel. Halmstad (035) 400 06 .. Fr, M

ÄLVSBORGS LÄN

AB Forssa Tegelbruk
Bollebygd, tel. Borås (033) 850 39,
851 40 ..... M, R
AB Fridhems Tegelbruk
Vänersborg, tel. (0521) 100 05, 100 69 .. Fr, M, R
Värnamo Tegelbruks AB
Värnamo, tel. (0370) 117 00
[Hulta Tegelbruk, Berghem,
tel. (0320) 410 45] ..... Fr, M, R
Lydde Tegelbruk AB
Kinna, tel. (0320) 100 24 ..... Fr, M, R
AB Nabbensbergs Tegelbruk
Vänersborg, tel. (0521) 100 05, 100 69 .. M, R, T

SKARABORGS LÄN

Almnäs Bruk AB²
Hjo, tel. (0503) 160 05 ..... Fr, M, R
Annefors Tegelbruk²
Blikstorp, tel. Fröjered (0502) 310 05 .. Fr, M, R, T
Hälltorps AB²
Vinninga, tel. Lidköping (0510) 501 35 M, R

AB Ingelsby-Igelstorps Tegelbruk²
Tibro, tel. (0504) 310 46 ..... M, R
Korsberga Tegelbruks AB²
Korsberga, tel. (0370) 101 90 ..... M, R, T
Kvånåms Tegelbruks AB²
Kvånåm, tel. (0512) 920 85 ..... M, R
Mariédals Tegel AB²
Lundsbrunn, tel. Skara (0511) 401 08 .. M, R
Mariesjö Tegelbruk²
Drottninggatan 10, Skövde, tel. (0500)
123 28 ..... Fr, M, R
Skara Tegelbruk AB²
Skara, tel. (0511) 101 71, 109 50, 121 96 Fr, M, R, T
Värnamo Tegelbruks AB
Värnamo, tel. (0370) 117 00 [Töreboda
Tegelbruk², Töreboda, tel. 67] ..... Fr, M, R, T
AB Vara Tegelbruk
Box 93, Vara, tel. Vara (0512) 100 32 .. M, R

VÄRMLANDS LÄN

ARA Karlstad AB
Västra Torggatan 5, Karlstad, tel. (054)
159 80 [Alsters Tegelbruk, Alster] .... Fr, M
AB Ranå Tegel
Ransäter, tel. (0552) 300 45 ..... M
AB Säffle Tegelbruk
Säffle, tel. (0533) 101 91, 114 91 ..... Fr, M, R

ÖREBRO LÄN

Hallsbergstegel AB
Fack 39, Hallsberg, tel. (0582) 111 35 .. Fr, M
Harge Bruk AB
Hammar, tel. (0583) 700 74 ..... Fr, M

VÄSTMANLANDS LÄN

Arboga Tegelbruk AB
Arboga, tel. (0589) 100 60 ..... M, R, T
AB Heby Tegelverk
Heby, tel. Sala (0224) 307 10 ..... R, T
AB Kanthal²
Hallstahammar, tel. (0220) 100 21
[Rästa Tegelbruk] ..... M, R
Lundqvist & Huddéns Tegel- & Trävaru
AB, Kungsgatan 42, Stockholm, tel.
(08) 23 86 60 [Vittinge, tel. Sala (0224)
612 70] ..... Fr, M, T
AB Nyby Tegelbruk³
Box 89, Sala, tel. (0224) 140 56
[Tegelbruket Jugansbo, tel. Sala
(0224) 520 12] ..... T
Olsson & Rosenlunds AB
Heby. Aterförsäljare på alla betydande
orter ..... M, R, T
AB Orresta Tegelbruk
Orresta, tel. Enköping (0171) 431 70 .. R
Sala Tegelbruks AB³
Hyttvägen 1, Box 3, Sala, tel. (0224)
131 60 ..... Fr, M
Vittinge Tegelbruks AB
Vittinge, tel. Sala (0224) 612 80 ..... R, T

KOPPARBERGS LÄN

AB Insjöns Tegelbruk, Helgnäs
Insjön, tel. (0247) 700 20, 700 22 ..... Fr, M

GÄVLEBORGS LÄN

Hagaströms Tegelbruks AB
Centralplan 5, Gävle, tel. (026) 200 58
[Hagaström, tel. (026) 973 38] ..... Fr, M
Norrborn Tegelbruk Nya AB
Ostermalmsgatan 42, Stockholm Ö, tel.
(08) 20 93 17 [Bollnäs, tel. (0278) 201 43] Fr, M
AB Storviks Tegelbruk
Storvik, tel. Storvik (0290) 100 44 ..... Fr, M

JÄMTLANDS LÄN

Välbackens Tegelbruks AB
Prästgatan 24, Östersund, tel. (063)
113 85, 196 65, 137 55 [Brunflo] ..... Fr, M, R

VÄSTERBOTTENS LÄN

Tvärans Tegelbruk
Vännäsby, tel. Vännäs (0935) 102 92,
Umeå (090) 113 53 ..... Fr, M

¹ Ensambeförare för Skåne och Blekinge: Tegelcentralen, Fersens väg 16, Malmö, tel. (040) 734 20.

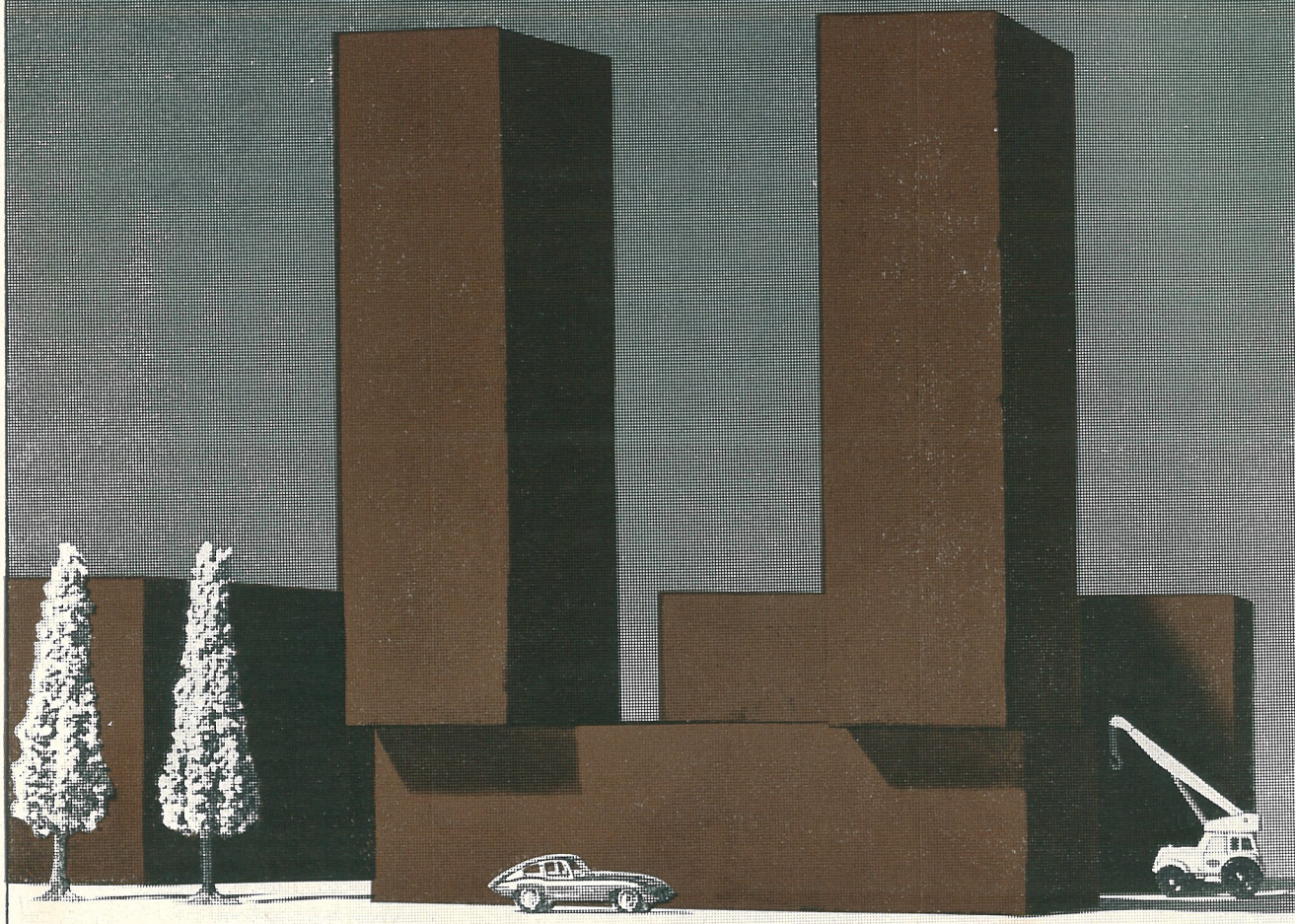
Försäljning även genom:

² Tegelkontoret, Torggatan 17, Skövde, tel. (0500) 158 73.

³ Tegelbrukens Försäljnings AB, Norrlandsg. 11, Stockholm, tel. (08) 23 31 15.

EN
NY
STADS-
BILD

VACKRARE FASADER MED SÄRPRÄGEL

Hyllinge Exteriör-tegel har en attraktiv, mörkt brunröd färgnyans, som ger större möjligheter att skapa en exklusiv och tilltalande fasad. Den karaktäristiska färgnyansen är resultatet av de speciella leror som används och en hög bränntemperatur. Den delvis nya tillverkningsmetoden ger ett tegel med egenskaper, som i flera avseenden överträffar andra fasadtegel.

	19-hålstegel medelvärde	massivtegel medelvärde
Tryckhållfasthet kg/cm ²	600	700
Volymvikt	1,6	1,9
Vattensugning gram	20	25
Frostbeständigt	Ja	Ja

Hyllinge Exteriör-tegel tillverkas som 19-hålstegel, massivtegel och beklädnadstegel normalt med slät yta. Andra format och utföranden samt armerade tegelbalkar för fönster- och dörröppningar offereras på begäran.

**HYLLINGE
EXTERIÖR
TEGEL**

HÖGANÄS-BILLESHOLMS AB, BYGGMATERIALAVDELNINGEN, HÖGANÄS — TELEFON: 042/424 00 — TELEGRAM: CLAYWORKS, HÖGANÄS — TELEX: 4250

FÄRGPÅK

sänker priset på färgat bruk

FÄRGPÅK-metoden innebär att man till mur- och fogbruk med standardbindemedlen LIMENT eller KALK-CEMENT sätter färgförpackningar, FÄRGPÅK. Man får ett rikt urval murstensanpassade fogbruksfärger till en rimlig merkostnad.

FÄRGPÅK-metoden visar även ett nytt sätt att välja fogfärg på färgsystematisk grund.

Redan första året har FÄRGPÅK-bruk använts till fogning och murning av miljontals fasadtegel, därför att FÄRGPÅK-metoden är en enkel och mycket ekonomisk metod för framställning av färgat bruk på arbetsplats och i murbruksfabrik.

FÄRGPÅK-metoden finns nu även för spritputs – S-FÄRGPÅK till OAXENS SPRITPUTS ger ett ekonomiskt spritputsbruk. Enligt gjorda kostnadsberäkningar är spritputs den billigaste tjockputsen på lättbetong.

Ytterligare upplysningar från

**AB KARTA & OAXEN,
Box 9085, Stockholm 9,
tel. 08/69 02 40.**

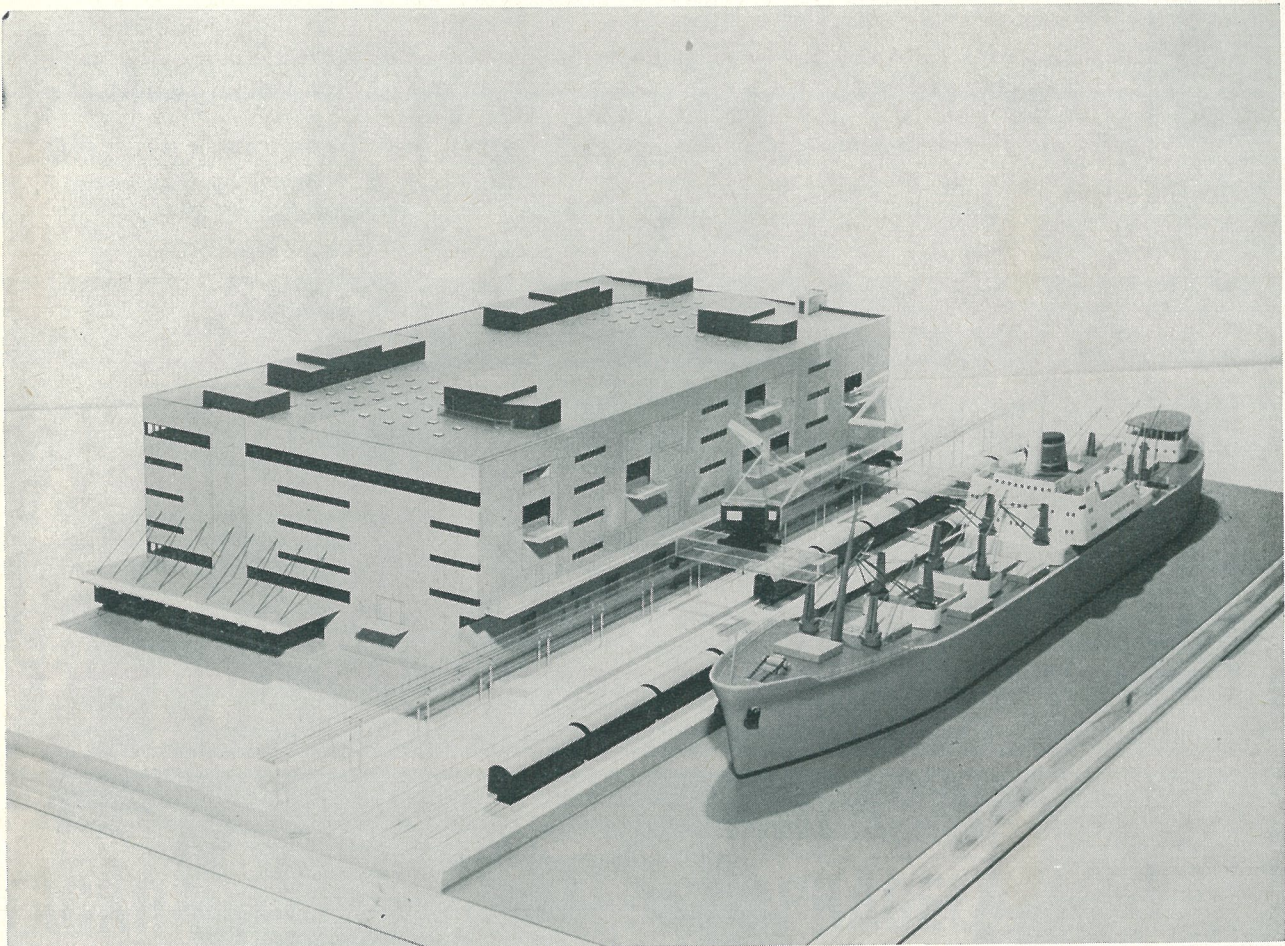
bygg med kvalitet

tegel och tegelkonstruktioner

Den byggnadstekniska utvecklingen har skapat nya områden för användning av tegel. Vänd Er till oss då det gäller upplysningar om tegel och dess användning. Vi ställer till Ert förfogande teknisk expertis av högsta klass, STIF:s byggnadstekniska försöksstation samt tegellaboratoriet hos IVA i Stockholm.

Magasin 6, Stockholms Frihamn
Gult borstat fasadtegel, BARA
Byggherre: Stockholms Hamnstyrelse
Arkitekt: Arkitekter SAR B. Alfreds & G. Larsén
Entreprenör: AB Skånska Cementgjuteriet

AB Bara Tegelbruk
Borgeby Tegelbruk
AB Försökstegelbruket
Högs Tegelbruk AB
AB Kaniks Tegelfabrik
Klippans Tegelbruks AB
AB Lomma Tegelfabrik
Minnesberg Tegelbruks AB
Skurups Tegelbruk AB
Tjustorps Tegelbruks AB
Weberöds Nya Tegelbruks AB
Östra Grevie Tegelbruk AB

Tegelcentralen

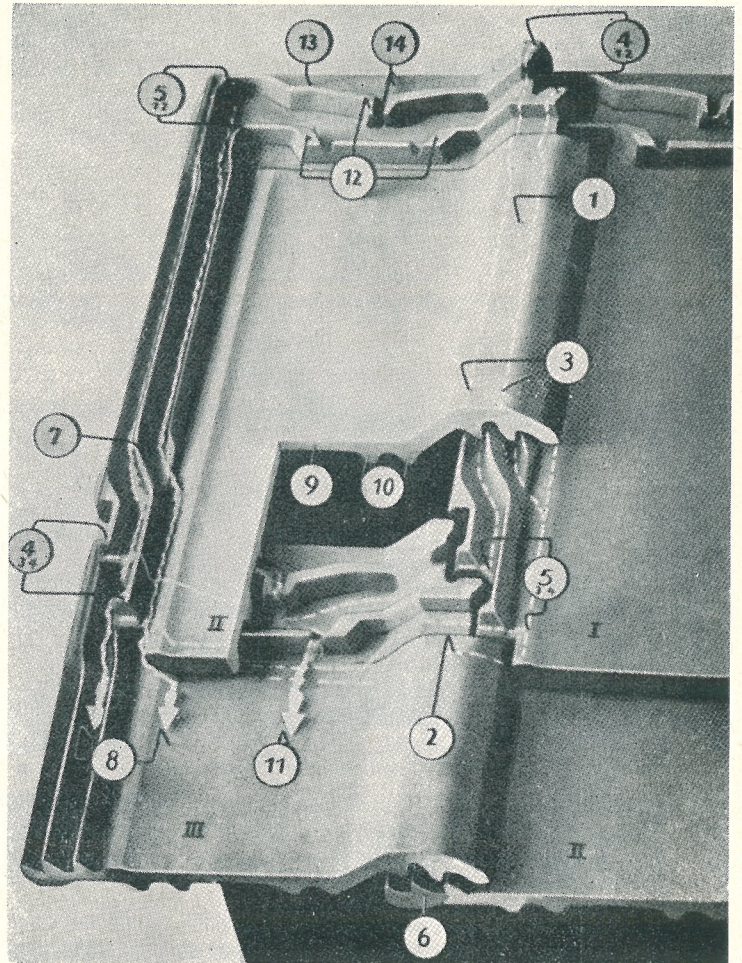
Fersens väg 16, Malmö C, tel. 734 20

dubbelfalsat

heby TÄT-tegel

- ① pannans överliggande vinge är svagt konisk, vilket ger taket ett förnämligt utseende.
- ② tätningarna förhindrar genomslag av regn och snö.
- ③ tätningarna omsluter alla pannans fyra sidor och fixerar dess läge.
- ④ låsningen av de diagonala hörnen medför
- ⑤ absolut täta hörn.
- ⑥ falsarna är i sektion koniska och pressas mot varandra som kuggar i ett kugghjul. Härigenom bildas tätande skarvar mellan takpannorna.
- ⑦ dubbla vattenavledare.
- ⑧ regn- och smältvatten föres till nedanför liggande panna.
- ⑨ pannans plana del är svagt valvformad.
- ⑩ pannans välvning samt undersidans förstyvningar medför maximal tryckhållfasthet.
- ⑪ kondensvatten kan avsätta sig i droppform på underliggande förstyvningar.
- ⑫ kondensvattendropparna avledes längs de underliggande förstyvningarna.
- ⑬ kondensvattendropparna överförs till nedanför liggande pannas övre sida.

Heby **TÄT**-tegel är godkänt för alla taklutningar ned till 14°

10-års frostsäkerhetsgaranti

Detta tegel tillverkas endast av

ab heby tegelverk

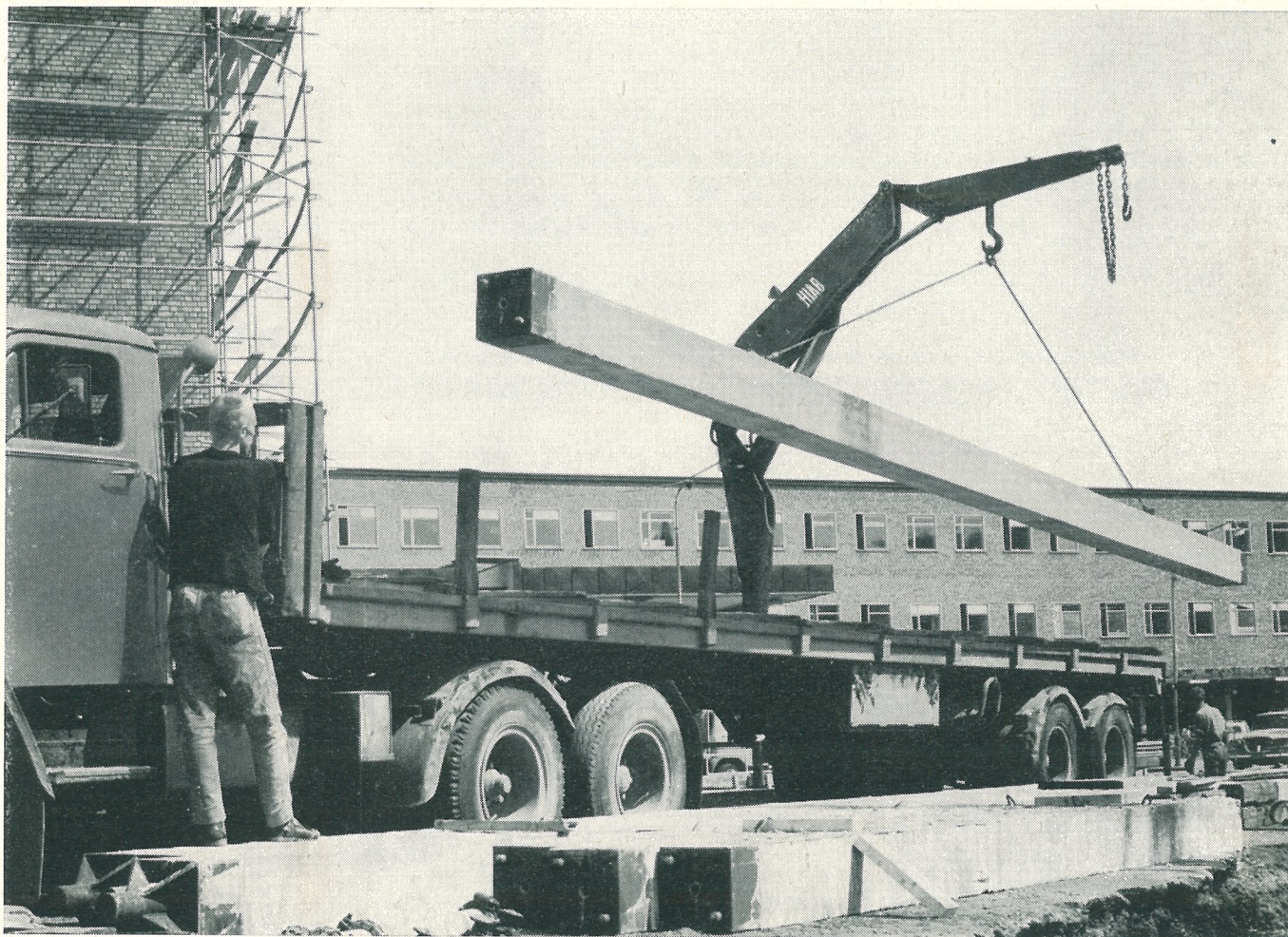
Tel: Saia 0224/307 10

Väntetider vanliga vid lastning och lossning av betongpålar med specialkran.

Ingen väntetid med Hiab-metoden.

Lastning och lossning av betongpålar med en längd av upp till 14 meter och med en vikt av upp till 3 ton är ett av de många arbeten, som kan göras enklare, billigare och säkrare med Hiab-metoden.

Förr behövdes en specialkran för lastning och lossning av betongpålarna. Långa väntetider var inte ovanliga. Ofta måste dessutom pålarna flyttas från lossningsplatsen till pålkranen med hjälp av en bygg- eller specialkran.

Nu lastas och lossas bilen utan väntetid med Hiab Elefant 173. Dessutom kan lossningen lättare utföras i pålkranens omedelbara närhet. Hiab Elefant 173 är monterad i centrum av påhängsvagnen. Kran-

foten är helt nedsänkt under flaket. Kranstommen kan lyftas av om man vill ha helt eller plant flakutrymme.

Fler exempel, hämtade ur verkligheten, på Hiab-metodens användning finns i Hiab Metodtjänst. Fyll i och sänd in kupongen till HIAB, Hudiksvall, så får Ni samtliga Metodtjänstblad. Passa även på att gratisabonnera på tidningen Metod.

HIAB

Hydrauliska Industri AB Hudiksvall Tel.0650/151 00
HIAB-Service i Stockholm AB Tel.0750/211 60
HIAB-Service i Malmö AB Tel.040/93 43 35
HIAB-Alingsåsverken AB Tel.0322/142 90
HIAB-Service i Borlänge AB Tel.0243/333 15

Hiab är världens mest köpta lastapparat och säljs världen över. Hiab är pionjär och leder utvecklingen inom sitt område. Hiab har således en unik erfarenhet av lastapparater.

Ja, jag vill gärna ta del av Hiabs exempelsamling Metodtjänst och få gratisabonnemang på tidningen Metod.

namn _____

firma _____

adress _____

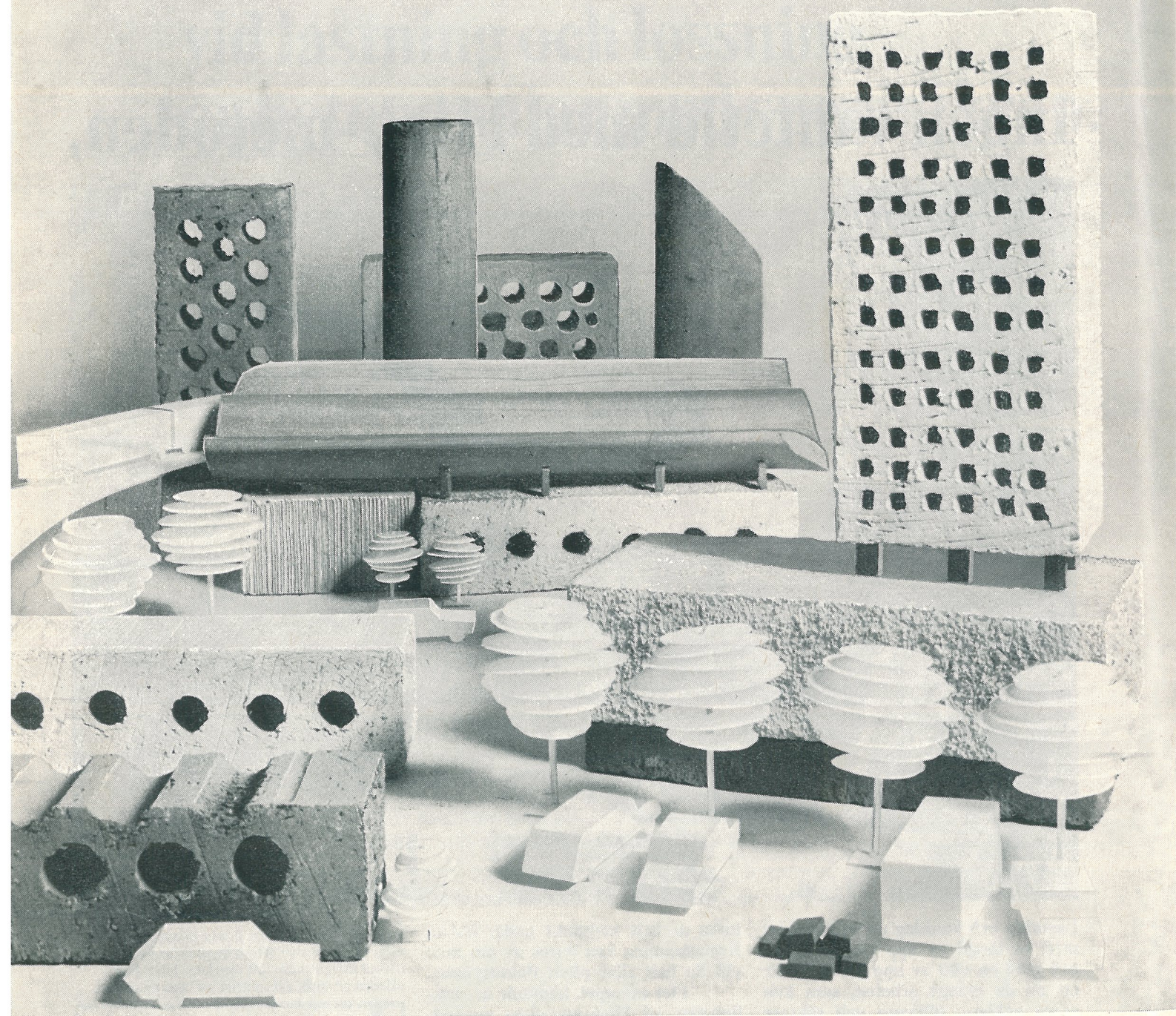
postadress _____

tel. _____

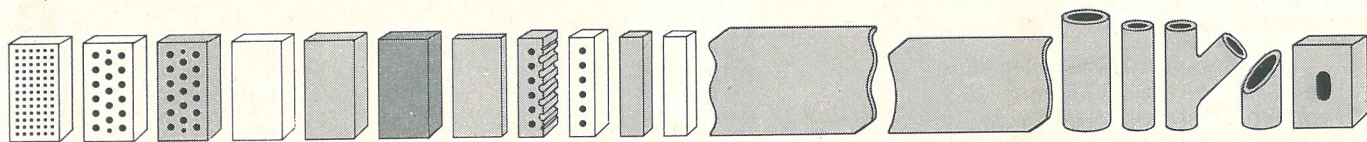
TEGEL

oöverträffat element

Tegel är det naturliga och ursprungliga byggelementet som aldrig överträffats. Tegelstenens genialiska form, storlek, tyngd och struktur samt teglets karaktäristiska egenskaper är unika. Den moderna tegelindustrin arbetar nu

även allt oftare med olika större byggelement i form av armering, balkar, väggar etc. vilket allt ytterligare ökat teglets mångsidiga användbarhet. Tänk i tegel – ett oöverträffat element för planerande, byggande och nyskapande.

Norrandsgatan 11 • Stockholm C • Tel. 08/2331 15

Tegelbrukens Försäljnings AB

En blomma från Tegel

Det hör inte till vanligheten att vi på "Tegel" harangerar våra kolleger bland tidskrifterna. Men på vårt bord har hamnat två utsökta publikationer, som vi gärna vill presentera för läsarna.

Till "Arkitektur" nr 1-66 överräcker vi vår omslagsblomma – med tillhörande text av poeten och förortsbon Uno Florén – i första hand för arkitekt SAR Ernst Spoléns spännande inlägg med anledning av Elias Cornells enastående Ragnar Östberg-biografi. Spoléns artikel är ett inte oväsentligt bidrag till Stadshusets historia och förmedlar till yngre generationer den spänning ur vilken byggnadsverket växte fram.

Numret i övrigt formar sig till en besk vidräkning med staden och mest med den del av staden vi kallar förort.

Olle Bengtzon inleder klokt, kritiskt granskande vår stadsmiljö. Han föreslår ett planinstitut för idéutveckling, programarbete och information. Motto: Ny vind i slaka segel!

Harald Swedner avslutar med en orientering om sociologernas insatser för utformningen av stadsmiljön.

På sidorna däremellan har ett antal författare gett sina personliga upplevelser av stadsmiljön under rubriker som "Gud bevara mig för Hässelby Strand". Kritiken är rätt bister från alla utom den nionde och sista, Ann Smith. Vi när en hemlig önskedröm att hennes trivsel – åtminstone till någon liten del – beror på materialet i bostaden. Se här! "Fåglarna ropar. Den nya dagen syns i grannens ruta. Den är grön och gul. Nu kryper solen långsamt ner utefter teglet. Bilarna står dödsens still. Blommorna står andlöst still. Kan något växa ur detta andrum? – Fåglarna klipper och spinner."

"Projekt" nr 5 är namnet på den andra tidskriften vars framställningskonst vi vill komplimentera. "Projekt" ges ut av KFAI AB (uttytt Kooperativa Förbundet Arkitekt- och Ingenjörskontoret). Med typografisk spänst och klarhet redovisas de kooperativa lagercentralerna – utomordentliga illustrationer till vår tids strukturrationalisering inom handeln. Att man numera tänker och bygger dessa jättecentraler i tegel har givit oss anledning till reportage i detta nummer.

Vid Frescati står Botanicum färdigt, som tillhör det länge förebådade Stockholms Universitets nybyggnader. Vår skildring från detta botanikens center i vårt land (några hundra meter därifrån ligger både Bergianska stiftelsen och Naturhistoriska Riksmuseets botaniska avdelning) motiverar ytterligare vårt val av omslagsbild.

Vi skall under året återkomma till de snabbt expanderande universiteten i första hand Lunds tekniska högskola vars tegelarkitektur redan ådragit sig stor uppmärksamhet.

Vi slutar med att citera Eva von Zweigbergk:

"Lunds tekniska högskola är mycket svår att fotografera nu. Vackrast ligger hittills avdelningen för arkitektur bakom en gammal parkridå. Liksom de andra byggnaderna är den en modultegelkonstruktion – 'alltjämt det billigaste sättet att bygga i Sverige' – med fasader av mörkrött tegel och med vitmålade snickerier. Invändigt är den, som alla de andra, grå med mycket tegelgolv i de vida korridorerna, som är studenternas främsta träffplats." (DN 6/2 1966)

Omslagsbilden

Prästkragen med de honungsdrickande gästerna är fotograferad av Örjan Armfelt Hansell som även varit biträdande redaktionssekreterare och fotograf i detta nummer.

TEGEL

Organ för
Sveriges Tegelindustriförening
Årgång 56 Nr 1 1966

Redaktör och ansvarig utgivare:
Civiling. Reinhold Elgenstierna

Redaktionssekr.: Jan Juhlin

Tegel utkommer med 4 nr per år

Intresserade får tidskriften kostnadsfritt

Eftertryck med angivande av källan är tillåtet

INNEHÅLL

En blomma från Tegel	1
Internationell keramisk kongress i Stockholm	2
Dalkarlsflugget tegel. Ett kanalväggsreportage från ett bostadsområde vid Sköndal	3
Bilder från Diakonisällskapets nybygge, Sköndal	7
Botanicum, det senaste tillskottet till Stockholms Universitet	8
KFAI AB, vad är det? Ett reportage från en del av ett stort företags verksamhetsområde med bilder från hela landet	12
Ny lastpall för taktegel och rör röner stor uppmärksamhet	16

TEGELS REDAKTION: TEL. 08/23 16 90 DROTTNINGGATAN 99, STOCKHOLM VA

Internationell keramisk kongress i Stockholm 12–18 juni

LILJEVALCHSUTSTÄLLNING

Den X Internationella Keramiska Kongressen kommer att hållas i Stockholm under tiden 12–18 juni. Sådana CIC-kongresser (CIC = Congrès International Céramique) har sedan 1948 hållits vartannat år av AEC — Association Européenne de Céramique i olika europeiska länder, den senare i Bryssel 1964 och den närmast föregående i Köpenhamn 1962.

Keramik innebär i detta sammanhang ett vidsträckt begrepp, det innefattar det finaste bruks- och högreståndspostelin såväl som grovdimensionerade dräneringsrör och stora behållare. Andra produkter är sanitetsporslin och elektroniska artiklar, t. ex. proparna i våra elmätare, och eld- och syrafast tegel. En viss klassifikation har gjorts, man skiljer sålunda på "finkeramik" — dit räknas allt porslin —, "grovkeramik" som omfattar tegel och slutligen "eldfast".

Vad de skilda keramiska tillverkningarna har gemensamt är arvet från forna tiders krukmakeri och tegelslagning, förmodligen den äldsta industriella hanteringen i människans historia. För 5000 år sedan byggdes Babels torn och den svenska tegelindustrin kan dateras till tiden för munkväsendets införande i landet. Krukskärvor och glaserade lerkärl vittnar om formgivarkonsten och drejarskickligheten i civilisationens gryning. AEC har alltså förnämliga traditioner att förvalta och föra vidare, när cheferna för de keramiska företagen och deras tekniker träffas för att utbyta erfarenheter och rön.

För kongressens värdskap står denna gång de svenska keramikerna och deras finska kolleger, båda som bekant representerade i AEC som sammansattes av en eller ibland två sammanslutningar eller föreningar från de flesta europeiska länder. I Sverige finns två:

Stiftelsen för Silikatforskning, Göteborg och Svenska Keramiska Sällskapet i Stockholm, och i Finland en: Keramiska Sällskapet i Finland, i Helsingfors.

För att ordna den X kongressen har en organisationskommitté bildats med följande sammansättning:

President: Generalkonsul N V Sterner, Uppsala-Ekeby AB
Vice President: Ingenjör H G Enhus, AB Mälardalens Tegelbruk

Medlemmar:

Professor C Brosset, Svenska Silikatforskningsinstitutet
Civilingenjör R Elgenstierna, Sveriges Tegelindustriförening
Direktör R Malcolm, AB Iföverken
Direktör V Terling, Höganäs-Billesholms AB

Kommitté för Finland:

President: Direktör C le Bell, Pargas Kalkbergs AB, Åbo Kakelfabrik

Ingenjör E H Forsberg, Wärtsilä-koncernen AB, Arabia

Vetenskaplig kommitté:

Professor C Brosset, Svenska Silikatforskningsinstitutet
Civilingenjör G Persson, AB Iföverken

Organisationssekreterare:

Direktör A Rothstein

Kongressens sekretariat har adressen: X International Ceramic Congress, Drottninggatan 20, IV, Stockholm C, telefon 21 00 05. Chef för sekretariatet är fru A-L Laurell.

Ett preliminärt program på de fyra kongress-språken, engelska, franska, italienska och tyska, utsändes redan sommaren 1965. Av de preliminära anmälningarna att döma kan man räkna med i runt tal 1000 deltagare.

Det högtidliga öppnandet äger rum i Stockholms Konserthus måndagen den 13 juni, förmodligen i HKH Prins Bertils närvaro. Vid detta tillfälle kommer ett föredrag om "Swedish Design" att hållas.

I samband med kongressen kommer en keramisk utställning att ordnas i Liljevalchs konsthall, vilken vi på det livligaste vill uppmana alla intresserade att besöka. På utställningen kommer landets keramiska industrier att visa det intressantaste av sin produktion.

De båda följande dagarna ägnas åt besök vid tegelbruk i Mälardalen och Skåne, olika industrier som Iföverken, Höganäs-Billesholm, Rörstrand, Uppsala-Ekeby och Gustafsberg liksom vid Arabia i Helsingfors, kakel- och porslinsfabriker i Åbo och tegelbruk i Helsingfors omgivning.

Torsdagen den 16 och fredagen den 17 juni är reserverade för föredrag och konferenser i Stockholm. I allt blir det ett trettiotal föredrag. Plenarföredragen kommer att hållas på Grandbiografen, Sveavägen 45. Övriga föredrag, fördelade på sektionerna finkeramik, eldfast och grovkeramik hålls i ABF-huset, Sveavägen 41. Vid ett av plenarmöten lämnas en redogörelse över det betydelsefulla ämnet "keramisk dokumentation". Professor W David Kingery från Massachusetts Institute of Technology kommer att tala om den keramiska grundforskningens nuläge och professor Sune Carlsson, Uppsala, behandlar svenska industriella utvecklingsproblem. Vid sektionssammanträdena kommer föredrag att hållas av framstående representanter för skilda keramiska fackområden från hela världen.

Lördagen den 18 samlas AEC-delegaterna till ett avslutningssammanträde. ■

Arkitekt SAR Erik Thelaus, Stockholm.

Verksamhet tillsammans med arkitekt SAR Hjalmar Klemming. Bland firmans större projekt kan nämnas Hotel Continental, Stockholm, ämbetsbyggnad för Skolöverstyrelsen, Stockholm, kontorshus för Folksam, Örebro, studenthemmen Jerum och Strix i Stockholm resp. Solna, Centrumhuset, Umeå. Bland ett flertal bostadsprojekt: hyreshusområden i Danderyd, Mariestad och Sköndal, Stockholm. Ett projekterat shoppingcentrum i Västra Frölunda, Göteborg, vilket blir Sveriges största inomhuscentrum, är f. n. under byggnad.

Dalkarlshugget Tegel

Ett kanalväggsreportage

Arkitekt Thelaus var åren 1954—1960 redaktör för tidskriften Arkitektur och har författat ett stort antal artiklar i arkitektur- och byggnadstidskrifter och olika samlingsverk. Han har några år undervisat vid arkitekturavdelningen vid Tekniska Högskolan, Stockholm.

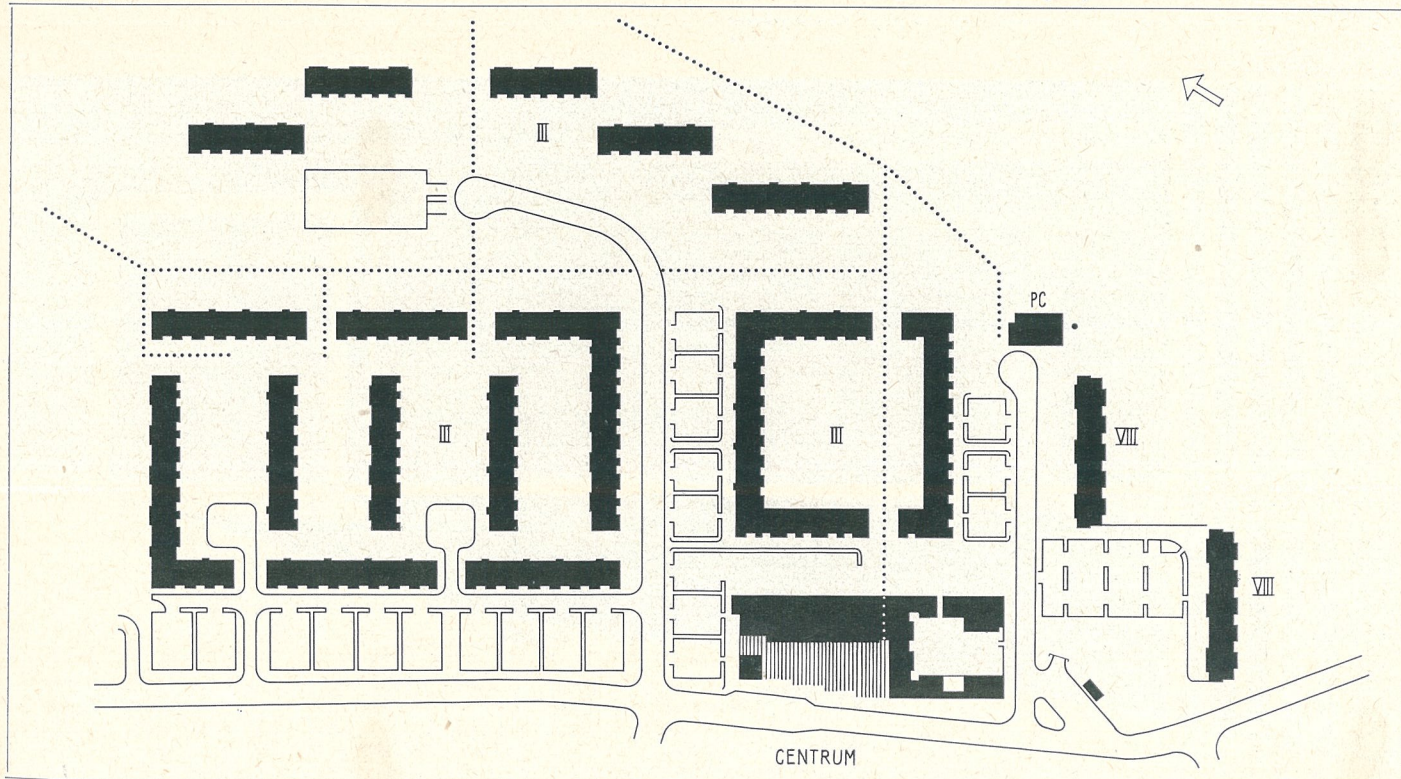

Ett av kvarteren i det nya Sköndalsområdet som Anders Dunder nu bygger heter Dalkarlshugget, men namnet har inte givits för att ära den framgångsrike dalmasen. Det är av tidigare datum. Men bebyggelsen är bra tänkt och genomförd, så långt man hunnit i dag, att det mer än väl skulle motivera en sådan utmärkelse.

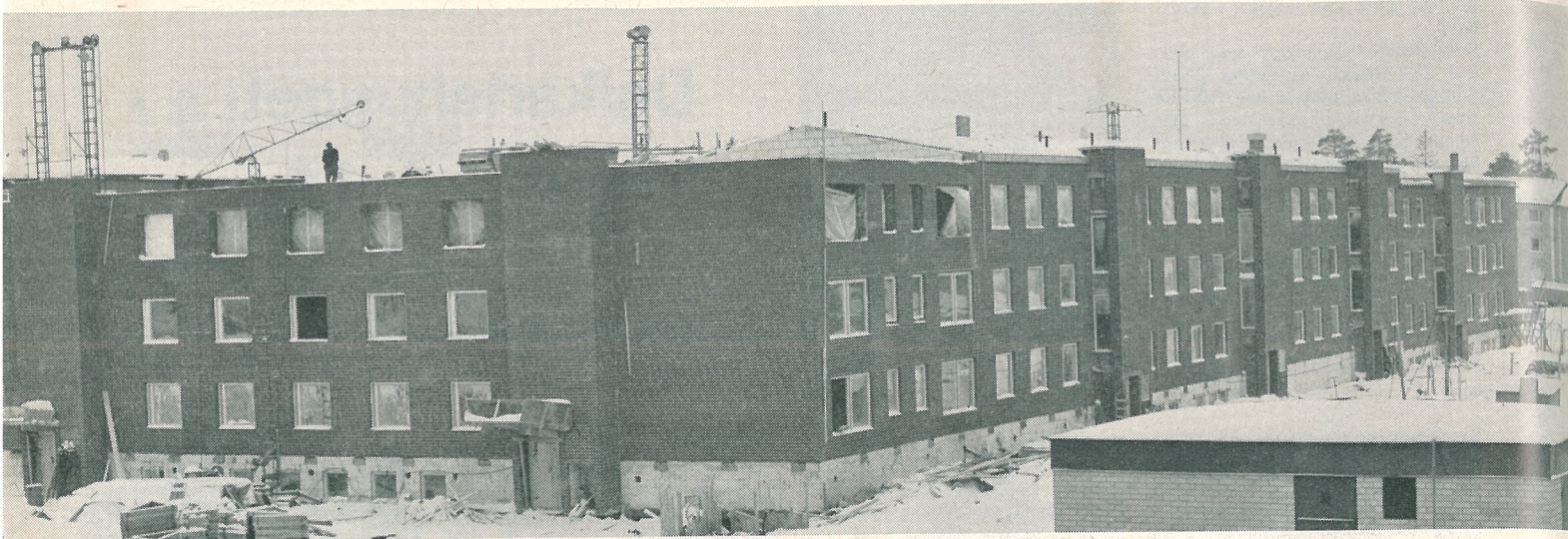
Planeringen syns klok inom ramen för de givna pla-

nerna, husen är vackra till form och färg och planlösningarna verkar riktiga med en standard utöver det vanliga. Medan detta kan vara gemensamt för många byggen i våra dagar så har de här husen dessutom andra kvalitéer. Vi vill här peka på två saker: de underhållsfria fasaderna och husens goda ljudisolering. Arkitekt SAR Erik Thelaus orienterar på nästa sida om bebyggelsens omfattning och utformning.

Situationsplan över Dalkarlshugget m. fl. kvarter i Sköndal, Stockholm. De romerska siffrorna ange husens våningshöjd.

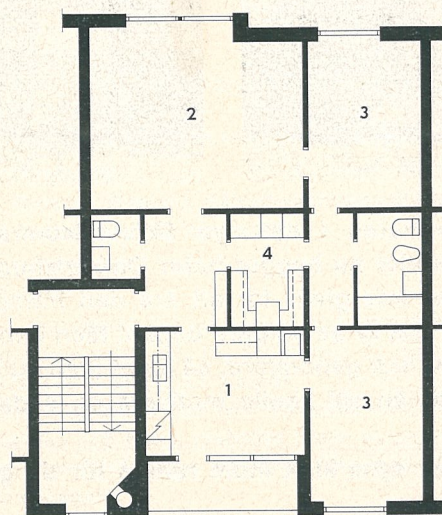

Trevåningshusen har alla skalmursväggar dvs. $\frac{1}{2}$ -stens fasadtegel, mineralull och $\frac{1}{2}$ -stens murtegel.

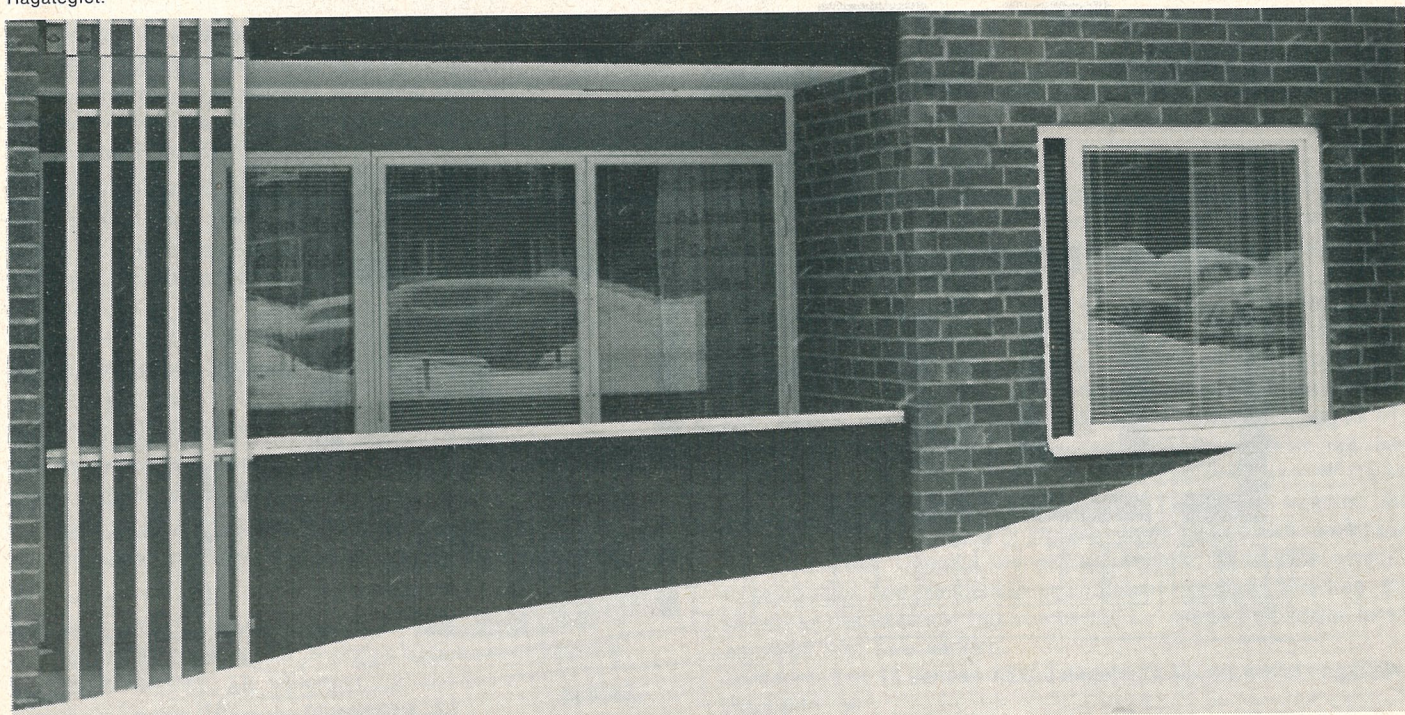
Sköndal, mörkrött fasadtegel

Det nya bostadsområdet som nu är under byggnad intill Sköndals blivande centrum omfattar 612 lägenheter, med en normal fördelning av olika lägenhetsstorlekar, dvs. 70 % av lägenheterna är på 3 rum och kök eller större. Huvuddelen av lägenheterna ligger i trevåningshus. Söderut avslutas dock området av två skivhus om 8–9 våningar. Hela området har projekterats som en konsekvent genomförd tegelbebyggelse, i vilken också en enhetlig fasadmaterialverkan har eftersträvat. Ett sandat mörkrött fasadtegel används för hela området, inklusive den blivande centrumanläggningen. Som balkongmaterial används koppar och svarta träribbor (höghusen) eller svartlackerad aluminiumplåt och vita träribbor (låghusen). De enda färgaccenter som i övrigt förekommer är en blågrön färg vid de inbyggda balkongernas fönsterväggar.

Normalplan för 3 rum och kök (55 % av lägenhetsantalet). 1. Kök. 2. Vardagsrum. 3. Sovrum. 4. Klädkammare.

Vid Bengt Bagares gränd är trevåningshusen redan färdiga. Balkongräcket av svartlackerad aluminiumplåt står bra mot de vita ribborna och det röda Hagateglet.

Ur materialsynpunkt är bebyggelsen av genomgående hög klass. Avsikten har varit att nedbringa underhållskostnaderna till ett minimum.

Låghusens ytterväggar är en kanalväggskonstruktion med isolering av 10 cm mineralull mellan 1/2-stens fasadtegel och 1/2-stens murtegel. Bärande konstruktioner inom lägenheterna utgörs i regel av 1/2-stens tegelväggar. De två skivhusen är gjutna i betong med kramlad beklädnad av 1/2-stens fasadtegel.

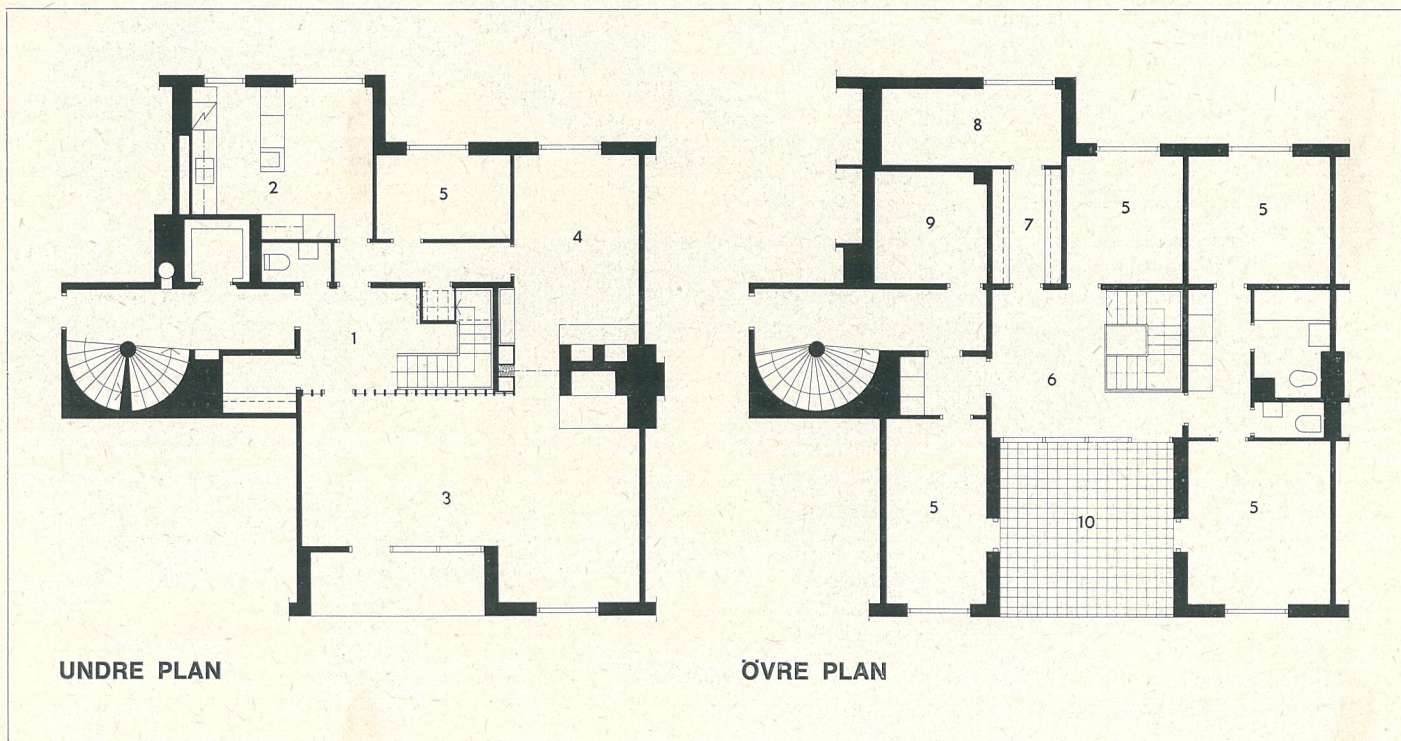
Efter en stadsplaneändring har det varit möjligt att göra de mellan låghuskropparna belägna gårdsbildningarna bilfria. Området innehåller även en större underjordisk garageanläggning, belägen i anslutning till de två skivhusen och med en servicestation vid infarten.

Inom området finns fyra lekskolor, varav två med fritidshem, belägna i souterrängvåningar till vissa bostadshus. Dessutom ingår ett större daghem för ett femtiotal barn i den planerade centrumanläggningen.

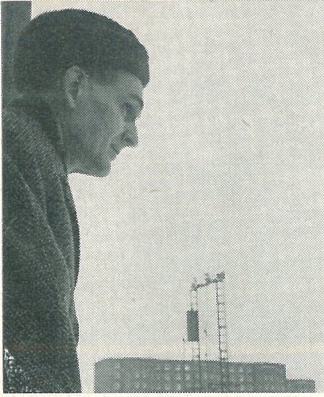
I bostadshusens källarvåningar har inlagts ett stort antal smärre tvättstugueenheter. Lägenheternas badrum är därtill mycket rymliga och ger god plats för tvättmaskin.

T. h. I de färdiga höghusen har man använt Hallsbergstegel, kopparräcken till balkongerna och svarta ribbor.

Nedan. 7-rumslägenhet i två plan, belägen högst upp i de två höghusen. Dessa innehåller vardera 6 st. tvåplanslägenheter om 5–7 rum och kök. 1. Nedre hall. 2. Kök med matplats. 3. Vardagsrum. 4. Matsal. 5. Sovrum. 6. Övre hall. 7. Klädkammare. 8. Förråd. 9. Hissmaskinrum. 10. Uterum med pergola.

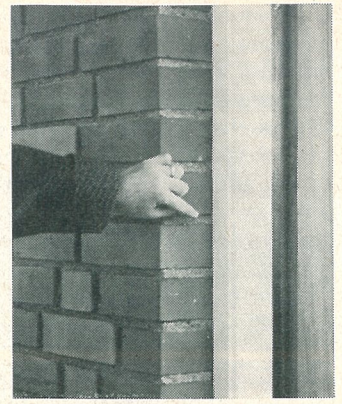
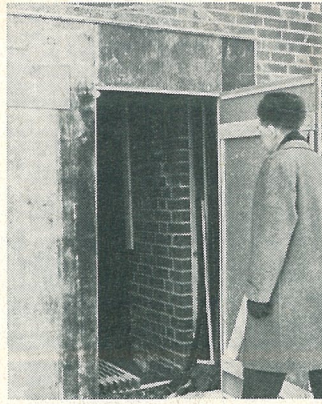

Per Sandell, civilingenjör. KTH 1952. Verksam på Vattenfall till 1956. Därefter AB Strängbetong och element-byggeri. Anställd hos Anders Dunder sedan 1962 och nu arbetschef vid arbetena med Sköndals centrum och entreprenaden för Diakonsällskapet i Sköndal.

På bilden t. h. på väg in i en av de inbyggda entréerna till ett av trevåningshusen. Lägga märke till kvasten i dörren. Överallt snyggt och prydligt. På den andra bilden visar Ing. Sandell hur teglet murats mot dörrkarmen.

Dalkarlsflugget tegel (forts.)

På byggplatsen vid Sköndal finner Tegels medarbetare arbetschefen, civilingenjör Per Sandell, som residerar på nedre botten i ett av de färdiga trevåningshusen. Korridorrens ena vägg är av fasadtegel och redan vid dörren till arbetschefens rum ser man hur fint karmen och väggen möts. Ing. Sandell berättar, att man först spänner upp karmarna och sedan murar mot träet.

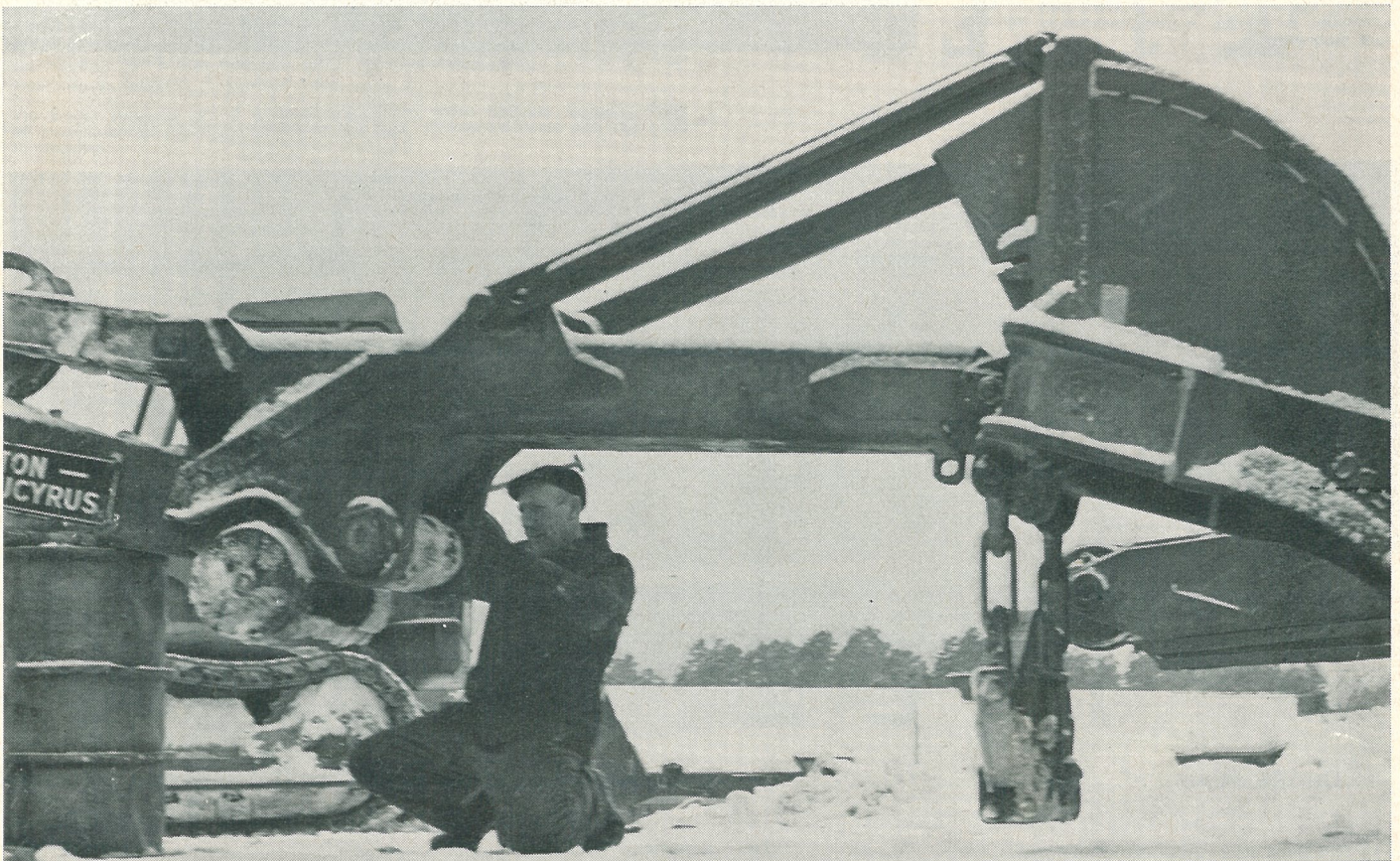
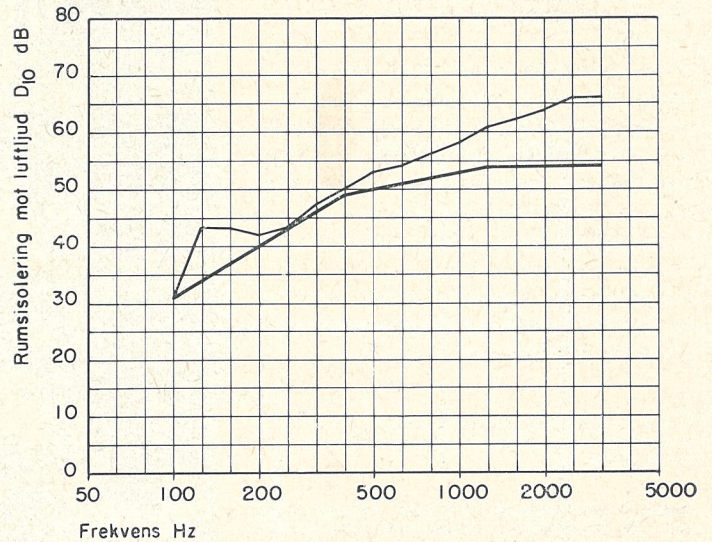
Det finns många goda exempel på bra och riktig användning av tegel vid Dalkarlsflugget, men denna detalj får räcka här. Arbetschefen berättar att tegelleveranserna flutit utmärkt. Teglet har varit av en mycket hög och jämn

Diagrammet t. h. är ur ett av Hälsovårdsnämndens protokoll från kvarteret Wienerkransen vid Sköndal, som ingår i det här bygget. Mätningarna är utförda under fem olika mät dagar hösten 1965 och avser väggen mellan ett kök i en lägenhet och annan intilliggande lägenhet. Den lägenhetsskiljande väggen bestod av 1-stens massivtegel $\gamma = 1,6$ + puts (på båda sidor). Den undre kurvan motsvarar krav 1 enl. BABS 1960, från vilken uppmätta värden får avvika. Dock får summan av differenserna mellan uppmätta värden och maxivärden icke vara större än 16 dB. Den övre kurvan avser uppmätta mätresultat och visar att väggen väl uppfyller kraven. Yttreväggen bestod av 1/2-stens fasadtegel + 8 cm rockwoolmatta + 1/2-stens håltegel + 1,5 cm puts.

Vinterbygge bjuder många svårigheter, inte minst vid reparation av maskiner. På området bygger Anders Dunder även gator och gör ledningsarbeten åt Stockholms stad.

Medelvärde: 52,5 dB.

Avvikelse: 0 dB.

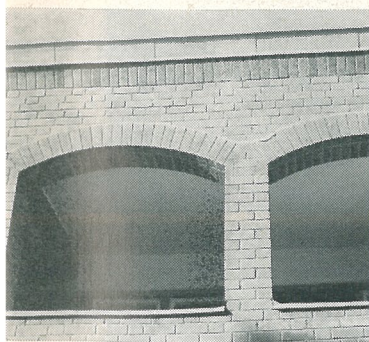
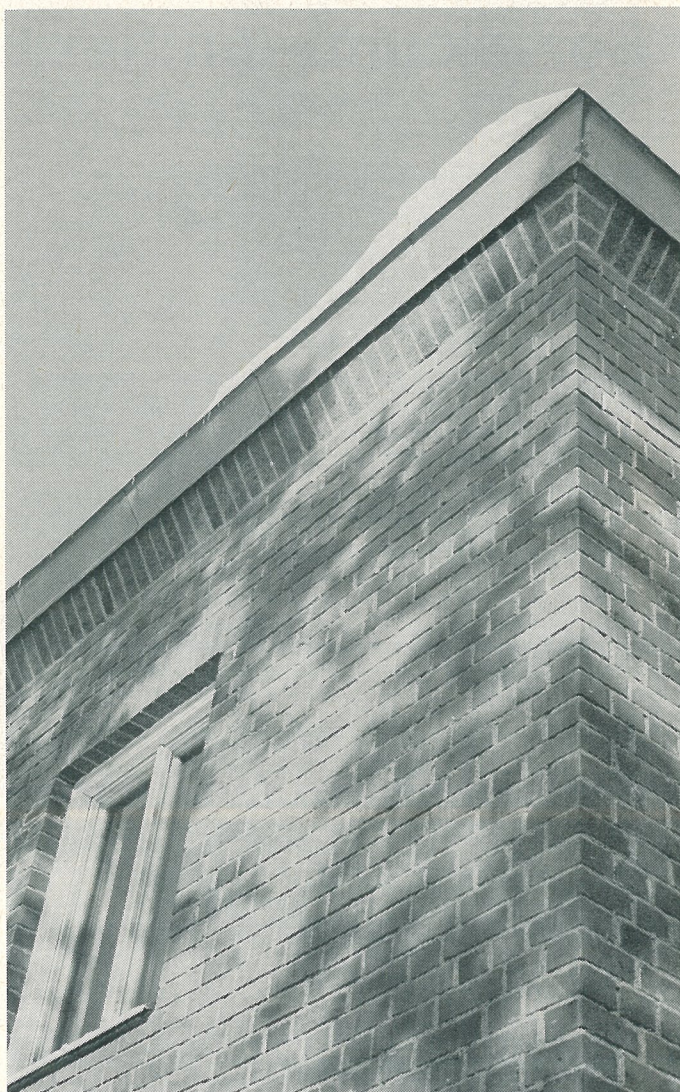

kvalitet. Byggmästaren, som själv skall behålla fastigheterna, har bestämt, att allt skall byggas i tegel. Kalkylerna har visat, att det blir billigast både nu och för framtiden. Anders Dunder har givit order om att det i alla avseenden skall hållas en god standard. Vid en rundvandring med arbetschefen finner man att denna maning verkligen följts från ritkontor till byggplats. Det är dessutom god ordning – trots besvärliga snö- och isförhållanden – vilket allt gör ett gott intryck. Här sysselsätts ett fyrtiotal murare och på Diakonsällskapetets bygge bredvid (också av Anders Dunder) lika många. Allt har gått bra även om det ibland varit murarbrist.

Vintern har naturligtvis som överallt varit besvärlig. Över en del av husgrunderna byggde man emellertid en ställning av Burtonrör som täcktes med plastskynke. Så gjordes det möjligt att fortsätta murning och gjutning under något varmare och mer vindskyddade förhållanden.

Arbetschefen är mycket glad över de fina ljudvärden som Hälsovårdsnämnden fått vid mätningar av bjälklag och väggar.

För Diakonsällskapet bygger Anders Dunder på entreprenad Skogsbyn, som bl. a. omfattar 100-talet villor, gästhem, sjukhem, servicebyggnad och personalbostäder. Allt utom villorna byggs i tegel. Vi visar på denna sida exempel på tegelarkitektur därifrån. Arkitekt Gösta Abergh.

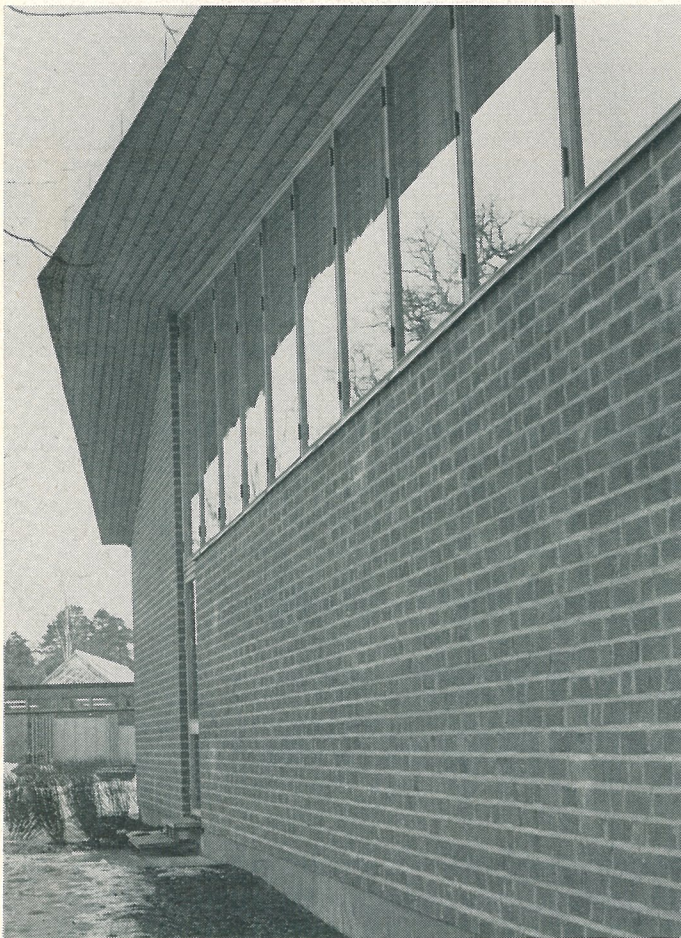
Arkitekt SAR, Lars Myrenberg, utexaminerades från Chalmers Tekniska Högskola 1945. Anställd hos Cyrillus Johansson medverkade han bl. a. vid byggandet av militärstaverna på Gärdet, Stockholm. Genomgick konstakademiens arkitektskola 1956. Därefter var han lärare i tre år vid 'Hennes Majestäts' arkitektskola i Hongkong. Gjorde under denna tid vidsträcka resor i Sydostasien. Tjänstgjorde vid Byggnadsstyrelsen där han bl. a. sysselsattes med Universiteten i Stockholm och Uppsala. Öppnade egen byrå 1957 som han nu delar med sin kusin, arkitekt SAR Bo Myrenberg.

Bilderna visar längst t. v. arkitekt L. Myrenberg vid en indragen fönsterkarm (se ritning nästa uppslag) och bilden t. v. samme arkitekt vid ett tropiskt träd i ett av växthusen. Bilden ovan den visar forskare och student vid mikroskop. Bilden nedan t. v. visar hörsalsbyggnaden, som karakteriseras av sitt spänstiga tak.

Bilden nedan t. h. är ett bra exempel på byggnadens anpassning till naturen.

Botanicum — en flexibel laboratoriebyggnad

Få miljöer torde vara så känsliga ur bebyggelsesynpunkt som Stockholmstraktens ekbackar. Många av dem är redan grovt misshandlade, medan andra — tack och lov — skyddas minutiöst. Arkitekturen på Brunnsvikens östra strand med Veterinärhögskolan, Skogshögskolan och Bergianska trädgården visar flera exempel på god anpassning till de storartade ekarna, som en nådig försyn begåvat såväl denna som andra delar av norra Djurgården med.

Stockholms Universitet skall flytta hit ut till Frescati. I väntan på att utredningarna blir klara, har man "utom tävlan" börjat med en och annan förelöpare. Som nu med det Myrenbergiska Botanicum.

Den dominerande placeringen uppe på berget, med stranden på ena sidan och järnvägen och roslagsvägen på den andra, har, jämte den ekdunge huset lig-

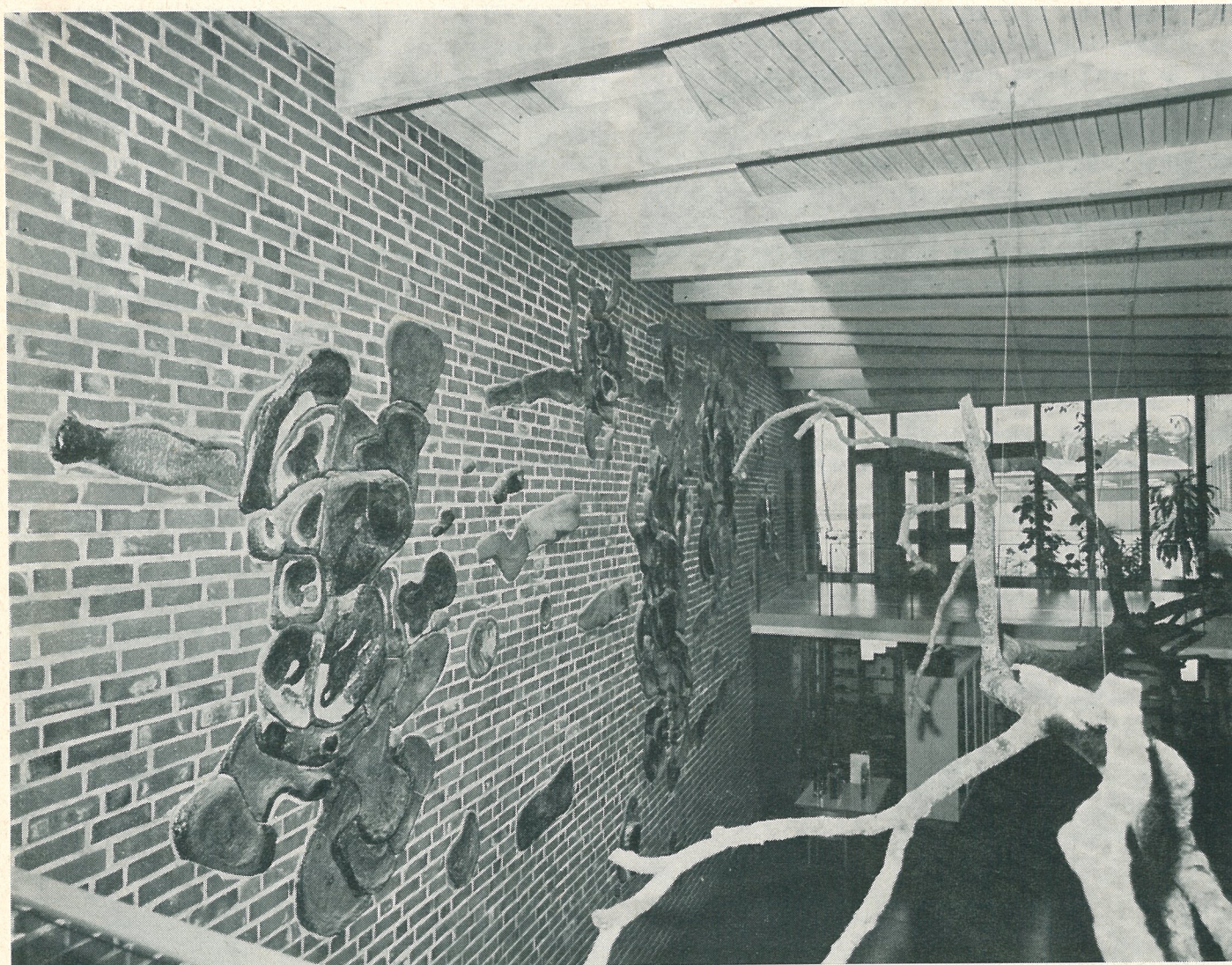
ger i, krävt ett tålmodigt arbete. Men arkitekten har varit framgångsrik. Man märker tydligt hans strävan att anpassa institutionen även till de "svåra" grannarna Vetenskapsakademien, Riksmuseet m. fl. Dessa grannar präglas av en kraftig takarkitektur vilket fått Lars Myrenberg att söka anpassa den nya institutionen till dem, men naturligtvis med en modern utformning av taket. Vanligen ägnar man i dag kanske inte så stor uppmärksamhet åt taken — där placeras tyvärr ofta delar av VVS-installationer och hissar i fula utbyggnader.

Men på Botanicum har arkitekten i vindens utformning lyckats plocka in sådant i den dekorativa "krenelerade" takmuren, som ger en fin silhuett.

Den okomplicerade fogbehandlingen har här både ut- och invändigt fått en sällsynt dekorativ verkan.

Botanicum vid Frescati

Byggnaden innehåller de två institutionerna Systematisk botanik och Fysiologisk botanik vid Stockholms universitet. Jämte övningslaboratoriet för kemi, beläget vid Riksmuseet, är Botanicum den första etappen i den utbyggnad för Stockholms universitet i Frescati, som sedan snart tio år planerats. Anläggningen, som uppfördes 1962–64, omfattar en institutionsbyggnad i fyra våningar med hörsalsbyggnad och växthus, ett mindre fältlaboratorium i anslutning till bänkgårdar och odlingsfält samt en bostad för trädgårdsförman. Institutionsbyggnaden är planlagd som en s. k. flexibel laboratoriebyggnad med rader av ledningsschakt utmed korridorerna och demonterbara horisontella ledningsdragningar utefter mellanväggarna. Detta underlättar framtida omgrupperingar av apparatur och andra funktioner. Ytterväggarna är helt fria från ledningsdragningar, vilket innebär ekonomiska och byggnadstekniska fördelar. De (se ritningarna på nästa sida) är uppförda i 1½-stens fasadtegel, som ger en ekonomisk vägg, vars stora värmekapacitet befrämjar ett jämnare inomhusklimat. Väggarna har något sämre K-värde än kanalvägg i tegel men detta betyder inte så mycket i en byggnad där de ojämförligt största värmeförlusterna sker via ventilationen. Fönsteröppningarna är murade så att fönsterkarmen helt döljs av tegel. Detta är obetydligt dyrare men gör att den, för klimatiska påfrestningar utsatta karmen, skyddas.

Olle Angkvist, konstnär.

O. Å. är född 1922 i Stockholm. Genomgick Konsthögskolan 1943–49 och Boston Museum School, Summer Session 1949. Utställt i Stockholm -54, -56, -60 och -64, i Köpenhamn 1963. Prix Europe 1962. F. n. med på utställning som vandrar runt i Europa och som i mars 1966 har vernissage i Warszawa. Deltagit i grafikutställning i Italien, Tyskland och Schweiz. Dekorationerna till Bert Brechts, Tolvskillingsoperan, Stadsteatern, 1964. "Förstenat" kallar konstnären sin keramiska vägg i Botanicums entréhall. Motivet avser att föra tanken till en organisk process. Storförmerna är sammansatta av synligt markerade småformer — cellformer. Ur dessa sammanhang stöts småformer ut som i sin tur börjar växa till storförmerna. Valet av material gjordes för att understryka väggens "Tunga" karaktär. De 215 delarna vägde tillsammans 3 ton. Monteringen skedde samtidigt som väggen murades upp. Angränsande tegel har delvis huggits, delvis sågats med cirkelsåg med karborandumskiva. Skisserna påbörjades sommaren 1961.

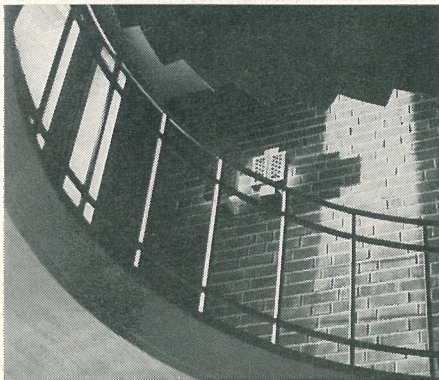
Takutformningen med den krenelerade muren innesluter hissmaskiner, fläktrum, centralevakueringsskammare, skorstenar och utblåsningsöppningar. Den uttrycker visuellt centralevakueringens och vvs-schaktets idé, och möjliggör framtida komplettering av fläktar för evakueringsändamål. Avsevärda ventilationsmängder kräver stora luftintag i fasaden. Öppningen är försedd med gallerverk av håltegel, varigenom murytan berikas av en intressant mönstermurning, i stället för att brytas av ett dominerande metallgaller.

Byggnaden ventileras med en central friskluftsanläggning, placerad i källaren, där friskluften filtreras, värmes och vintertid även befuktas, och en central utsugningsanläggning, placerad på vinden. Till utsugningsanläggningen är såväl allmän- som drag-skåpsventilation anslutna.

För tillförsel av speciellt ren luft till vissa lokaler är byggnaden utrustad med ett "renluftsaggregat", anslutet till byggnadens friskluftsanläggning och utrustat med ett filter med aktivt kol.

Klimatkammare och konstantrum, är utrustade med separata konditioneringsaggregat.

Lars Myrenberg

Trapphus med tegelarmatur.

Arkitekt: Lars & Bo Myrenberg, Arkitekter SAR, medhjälpare på kontoret Ing. Staffan Lundström.

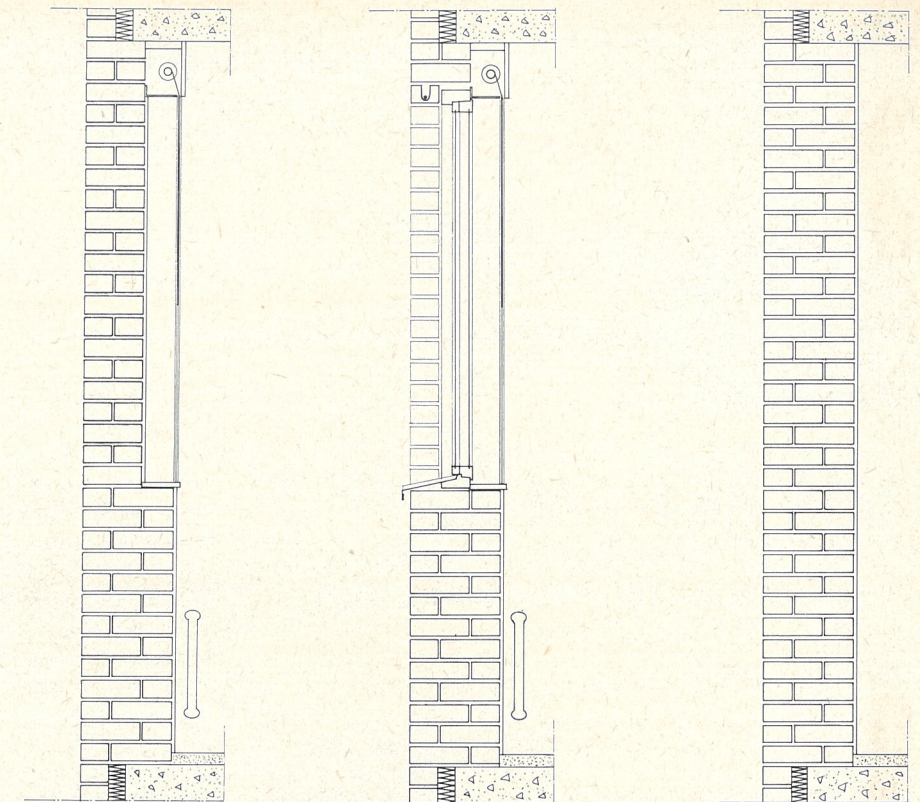
Konstruktör: Gösta Lundin, Ingbyrå.

VVS konsult: LKL ingbyrå,

El. konsult: Civ.ing. Fred Lind.
Ing. Sven Forslind.

Trädgård: Trädgårdsarkitekt Gunnar Martinsson.

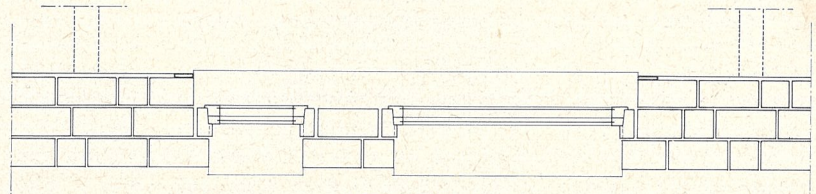
T. h. Entréhallen med dörrar till seminarium och hörsal.

Snitt genom fönsterpelare.

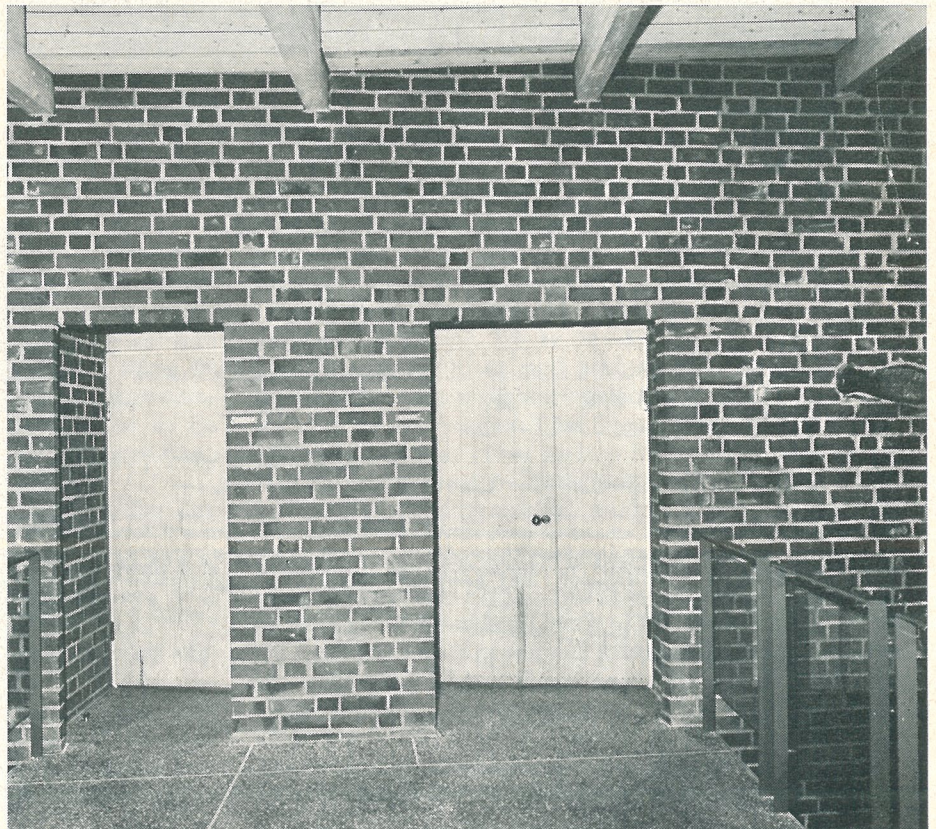
Snitt genom fönster.

Snitt genom mur.

Horizontalsnitt.

Väggen är uppmurad av 1½-stens tegel, invändigt putsad. I entré och trapphall har fasadtegel använts. För att understryka murens massivitet har fönsterkarmen indragits bakom fasadtegel.

Mats Erik Molander, KTH 1936, förestod Centrala Sjukhusarkivet 1942, därefter byrådirektör 1946 vid Centrala Sjukvårdsberedningen och byråchef därstädes 1955—1958. Kom till KFAI 1959 som chef efter professor Eskil Sundahl. Styrelseledamot i Arkitektföreningen 1949—1958, ordförande 1955—1958. Ordförande i SAR 1/1 1966. Medlem i Sällskapet Idun, Konstnärsklubben, Mazertsällskapet (kammarmusik). Skämttecknare sedan 1935. Representerad på Nationalmuseum. Styrelseledamot i Byggnadsrådet sedan 1960. Direktör Molander har vidare varit expert och ledamot i flera utredningar såväl inom som utom landet.

Vad är KFAI AB?

De nya lagercentralerna (LC) i tegel

Frågar man personer på gatan, om de känner till KFAI AB och dess chef direktör Molander, tror jag inte många skulle kunna svara nöjaktigt. De flesta bleve säkerligen bara förvånade. Men formulerar man frågan "Vad kan tänkas utrettas av Kooperativa Förbundet Arkitekt- och Ingenjörskontoret AB och dess chef "mem"?", vågar jag tro, att många, även icke Kvikly- och Domushandlande, skulle veta en hel del.

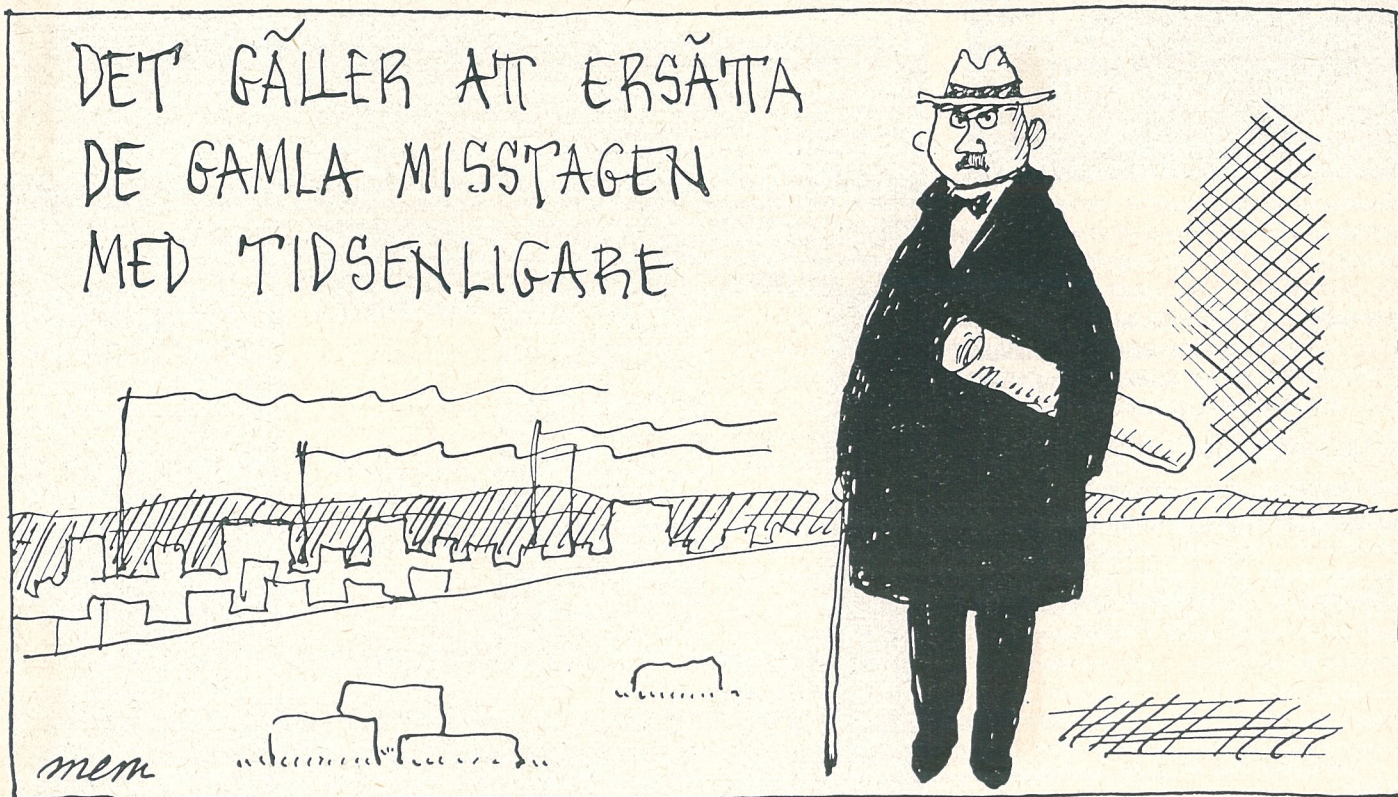
Bristen på svar på den första frågan ger besked om vådan av initialers användande, medan svar och leenden vid den andra formuleringen visar den ovanskliga nyttan man kan ha av dem. "mem" — större filosof än skämttecknare — har under så många år — dag för dag — glatt hela det svenska folket, att, även om alstren numer är sparsamma, så kommer hans signatur för långa tider vara igenkänd. ("mem" har själv valt sitt bidrag till den här sidan och red. kan inte komma underfund med, om den allvarlige farbro-

dern på teckningen talar till Kooperativa Förbundets styrelse, till några sakkunniga så där i allmänhet eller rent av vänder sig till tegelindustrin.)

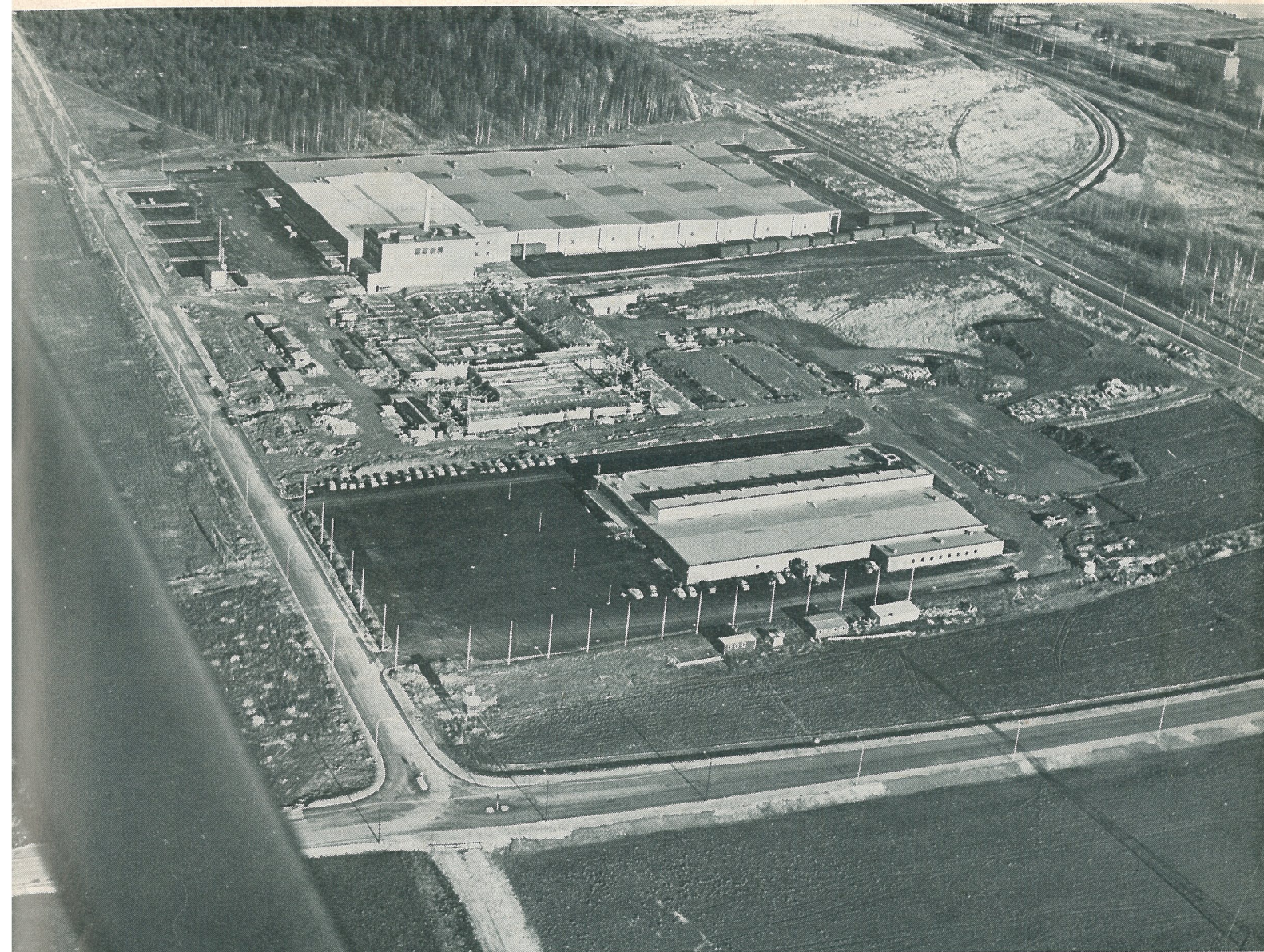
"mem" betyder Mats Erik Molander, arkitekt SAR och direktör för Kooperativa Förbundet Arkitekt- och Ingenjörskontoret AB. Det är den plattform från vilken han nu leder, eller organiserar, som han själv formulerar det, en av landets största staber av konsulterande ingenjörer och arkitekter. De är alla sysselsatta med konsumentkooperationens byggnader.

KFAI AB har ca 300 anställda, varav 250 tekniker, och har en årlig omsättning av cirka 20 mkr men de anställda räcker inte till för att klara alla arbeten. Ca 15 % av arbetena läggs ut på underkonsulter. — KFAI AB utför cirka 400 projekteringar per år, huvudsakligen varuhus, butiker, lagercentraler, bagerier, charkuterifabriker och industrier åt den svenska kooperationen. — KFAI grundades 1924 och fick tillägget AB 1965. Ungefär 15 000 uppdrag har inkommit sedan kontorets start. — KFAI AB är ett dotterföretag till Kooperativa Förbundet, som är Nordens största och nummer 51 bland världens största företag utanför USA och som tillsammans med dotterbolag och anslutna konsumentföreningar har en årsomsättning av närmare sex miljarder kr. KFAI AB:s projekteringar resulterar varje år i byggnader för betydligt mer än 100 miljoner kronor.

Ur "att bo" 4.1963.

Denna flygbild över "konsumstaden" i Västerås ger en god uppfattning om hur produktions-, distributions- och även detaljhandelsanläggningar samlokaliseras. Mellan stormarknaden och lagercentralen, som togs i bruk i november 1964, har byggts en charkuterifabrik, som fått sin panncentral gemensam med LC. Bortanför LC finns plats för bageri. Norr om varuhuset finns också plats för möbellager. Totalprojektör KFAI med arkitekt SAR Haqvin Carlheim Gyllensköld som projekteringsledare för LC och varuhus samt arkitekt KFAI AB SAR Simon Brofelth för charkuterifabriken.

Organisationen består av två arkitektbyråer, en för detaljhandel och en för industri och lager, en byggadministrativ byrå för planering, kalkyl, byggteknik och entreprenad, en installationsbyrå med bl. a. särskild avdelning för kyl och automatik samt en konstruktionsbyrå. Dessutom finns en kameral – och en informationsavdelning. Den senare förstås av redaktör Hans S:son Leijonhufvud och ett av de bestående bevisen på hans verksamhet är tidskriften Projekt.

Vi har inledningsvis i detta nummer av Tegel berömt den för dess typografiska spänst och klarhet. Den direkta anledning till att vi här ägnar tidskriften intresse är dock inte dess förnämliga redaktionella förtjänster utan dess nr 5 – 1965, som skildrar KF:s lagercentraler.

Här kan lämpligen inskjutas att de olika numren av Projekt informerar om KFAI AB:s verksamhet.

Tidskriften ger alltså inte bara besked om KFAI AB:s verksamhet och planer utan ger också genom dessa skildringar utomordentliga sammanställningar av den omvandling som just nu karakteriserar svensk handel i alla dess led.

Den innebär bl. a. koncentration till större men färre en-

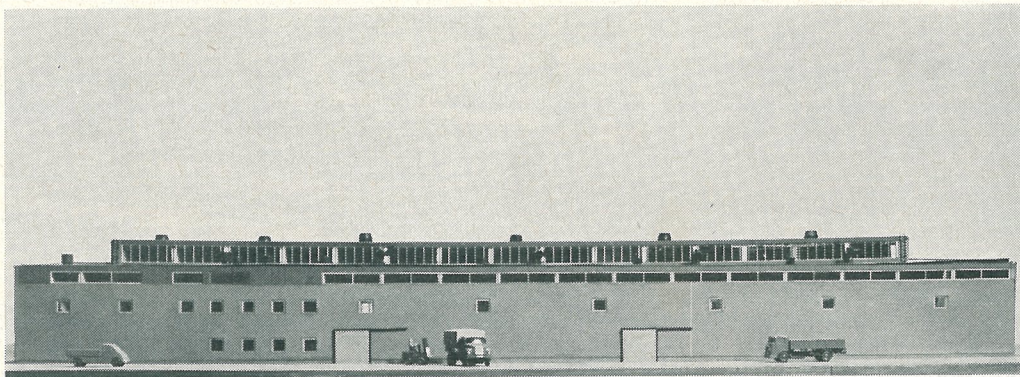
heter och illustreras bra av KF:s lagercentraler. 1962 omfattade LC-systemet 39 lagercentraler, 1965 29 och beräknas omkring 1970 blott vara 15. Omsättningen 1964 var 1 266 miljoner kronor. Men centralerna är i stället desto större. Under 1965 invigdes 4 LC av nya typen i Göteborg, Norrköping, Malmö och Västerås berättar red. Leijonhufvud i en artikel. Han fortsätter: Dessa betjänar mycket större regioner än de gamla enheterna och har följaktligen andra mått: volym kring 140 000 m³ vardera och yta kring 20 000 m². Tre av de nämnda enheterna har samprojekterats vid KFAI med arkitekt SAR Haqvin Carlheim-Gyllensköld som projekteringsledare och den förstnämnda av KFAI genom arkitekt SAR Sven Eklöf. De är praktiskt taget identiskt lika, vilket förstås inneburit avsevärd besparing i projekteringskostnadshänseende. Med den moderna utrustning och organisation dessa LC har kan personalen per enhet begränsas till cirka 35 personer för lagret (cirka 17 000 m²) och 30 personer för kontoret (cirka 3 000 m²). Byggkostnaderna ligger vid cirka 10 miljoner kronor per enhet. LC i Hälsingborg, som togs i bruk i april 1959, och LC i Gävle, som i november invigdes som sin tids största LC, uppfördes båda i tegel. Tegel har också företrädesvis använts till de allra senaste årens LC, t. ex. i Malmö, Norrköping och Västerås som alla har röda fasadtegelväggar. Konstruktionen är 12,5 cm tegel plus 14 cm luftspalt plus 12,5 cm tegel. De flesta rumsskiljande väggarna är också 12,5 cm tegel, i vissa fall putsade.

Vad är KFAI AB? (forts.)

Som nämnts tidigare projekterar KFAI även andra hus än lagercentraler. På detta uppslag visar vi som exempel två industrier, en stormarknad och tre varuhus vilka alla projekterats och byggts i tegel.

Byggnadsingenjör Gunnar Tideström, en av KFAI:s äldsta medarbetare, chef för Byggnadstekniska sektionen, är personligen en mycket stor tegelvän, detta genom sitt arbete.

— Tegel är det förnämsta av våra byggnadsmaterial, både för bärande och icke bärande väggar, säger Gunnar Tideström. Ett av skälen är teglets variationsrikedom. Det finns i så många färgnyanser och dessutom kan teglet erhållas med olika ytbehandling. Genom mönstermurning och fogutformning kan variationsmöjligheterna ytterligare ökas. Tidigare hade KFAI svårigheter med lagringscentralernas yttreväggar, men sedan de konstruerats och byggts i tegel har dessa problem försvunnit.

Som chef för Byggnadstekniska sektionen får ingenjör Tideström snabbt kännedom om KFAI:s arkitekters önskemål och vet hur förtjusta de är i tegel. Som framgår av bilderna är det inte små mängder tegel som går åt till de nya stora projekten. Till Västerås LC t. ex. användes över 800.000 fasadtegel.

Ingenjör Tideström berättar vidare att det är avd. 152 inom KF som säljer byggnadsmaterial. Avdelningen har numera fått en god bild av vad de olika tegelbruken kan leverera. Stor vikt läggs vid korta transporter och man söker att i görligaste mån använda ortens tegel när sådana möjligheter gives.

Bilden överst:

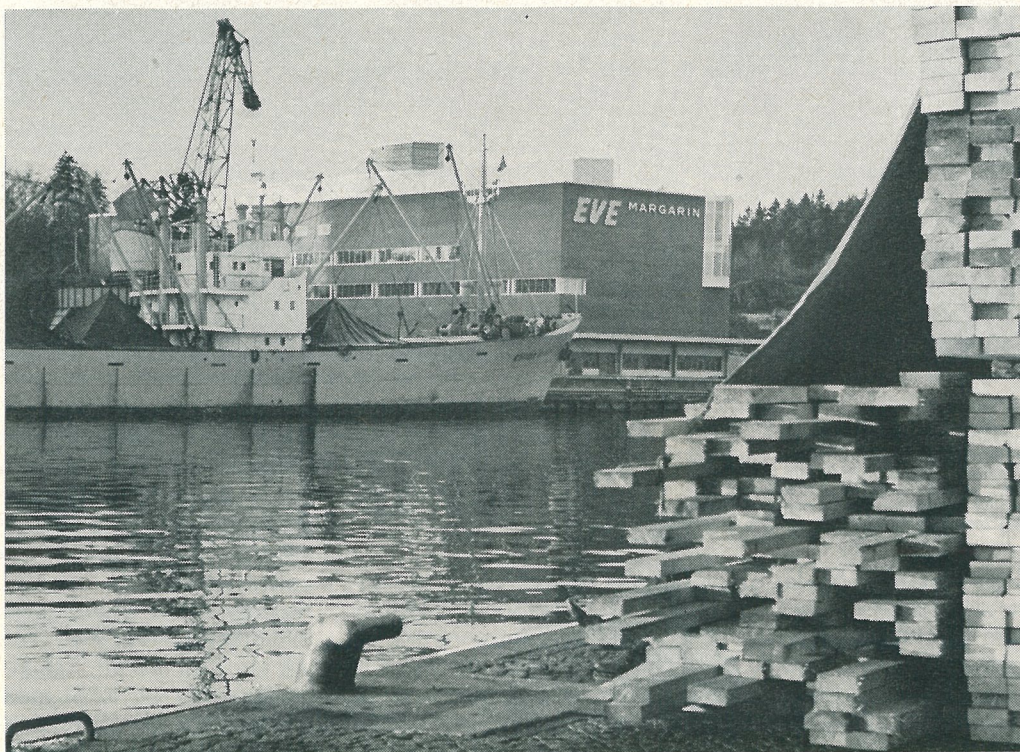
Modell av Chromläderfabrik Elmo-Calf, Svenljunga. Fabriken är svärfotografierad. Arkitekt KFAI AB/SAR Karl-Erik Ljunggren.

Mellanbilden:

Margarinfabriken i Karlshamn är landets största. Beräknas tillverka 33 miljoner kilo margarin, glass och mandelmassa per år. Kostade ca 30 miljoner kronor. Tegelväggarna är infackade i betongstomme och består av dubbla halvstensmurar med mineralullsisolering. De är armerade för vindtryck och kramlade såväl inbördes som i betongstommen. I husets gavlar har dessutom speciella vindförstärkningar utförts med stålstomme i tegelväggarna. Projektör: Arkitekt KFAI AB/SAR John Sjöström, A4 Arkitekter SAR AB, Vällingby.

Bilden nederst:

Domus Stormarknad i Örebro. Invigd 1965. Arkitekt: Arkitekt KFAI AB/SAR Haqvin Carlheim-Gyllensköld.

Hans S:son Leijonhufvud, chef för KFAI:s informationsavdelning, har i en nyutkommen bok (Varuhusens segertåg, Rabén & Sjögren, häft. 24:50) gett en översiktlig skildring av alla vårt lands varuhus. Boken ger på minimalt utrymme mängder av information. Inledningen ger ett begrepp om dessa byggnads antal och storlek.

"Med ingången av år 1965 har ett årtionde av hittills exemplöst svenskt varuhusbyggande avslutats. Under dessa år har enbart kooperativen, som driver den största av de tre stora svenska varuhuskedjorna, låtit uppföra i genomsnitt ett drygt tiotal varuhusbyggnader i en- till femtonmiljonersklassen varje år. Sammanlagt har under decenniet inemot 200 varuhus uppförts i Sverige.

Vid årsskiftet 1964/1965 hade kooperativen 114 varuhus, Turitz 94 och Ahlén & Holm 57. Inom till exempel kooperativen föreligger planer på ytterligare ett mycket stort antal varuhusbyggen, — — —"

Utvecklingen — mot större enheter

"Från 1960 till 1980 beräknas Sveriges befolkning öka från 7,5 till 8,5 miljoner individer. Från 1963 till 1970 beräknas detaljhandelsomsättningen stiga från 25 miljarder kronor till 35 (i 1963 års penningvärde), vilket torde innebära en utbyggnad av detaljhandels säljyta från 8,5 till 10 miljoner kvm.

I Sverige fanns 1950 drygt 80.000 försäljningsställen, men 1963/64 endast 58.500. År 1960 nedlades 433 butiker, år 1963 1.201. Prognoserna anger 52.000 butiker som sannolikt antal 1970. — — —"

"Kooperationen driver Sveriges största varuhuskedja, vilken fortsätter att tillväxa snabbare än konkurrenternas. De befintliga kooperativa varuhusen, vilka uppförts huvudsakligen under det senaste årtiondet, byggs nu om i stor utsträckning eller ersätts med helt nya byggnader. Samarbete vid planering av vissa shopping centers äger rum såväl med Turitz & Co som Ahlén & Holm. — — —"

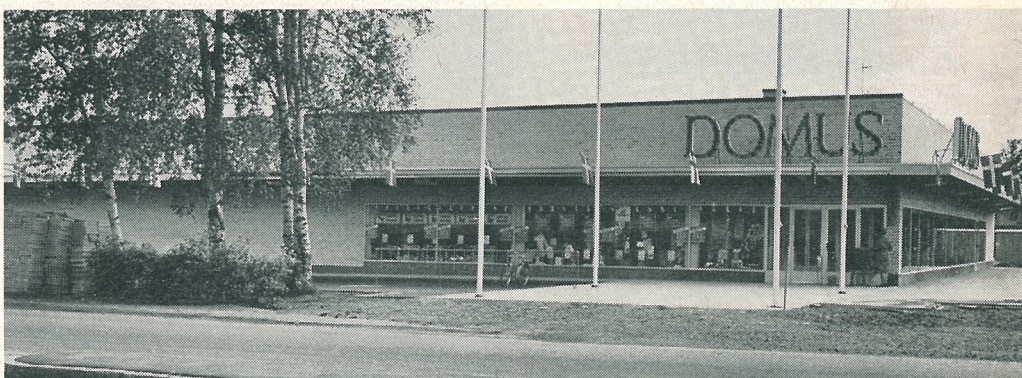
Västerås stormarknad

"Denna byggnad kan tjäna som exempel på svenskt lågkostnadsvaruhus m/64. Den är visserligen med sina 4.200 kvm betydligt mindre än Wessels, som vid årsskiftet 1964/1965 hade cirka 10.000 kvm, men efter svenska förhållanden är det ändå fråga om en mycket stor enhet och den har blivit uppmärksammas därefter. Byggnadens volym är 22.000 kubikmeter och byggkostnaden ligger mellan fem och sex mkr. Bredvid varuhuset ligger 1.100 peplatser. Av den totala ytan är 3.000 kvm säljyta, varav 1.000 kvm livsmedelsavdelning. I huset finns också en cafeteria med övervägande stäplatser (90 stycken, mot 12 sittplatser), någonting som ännu är ganska ovanligt i Sverige. Sortimentet sträcker sig upp till möbler och omfattar 4.000 artiklar. Priserna ligger 7 procent under kooperativens vanliga. Antalet anställda är 20, med extrapersonal under veckoslutsrushen. Man har fått dispens för ett öppethållande mellan 12 och 20 (mot normalt 9 till 18). Omsättningen beräknas bli 12–15 mkr under det första året. Det kalkylerade kundunderlaget uppgår till 150.000–200.000 personer, boende upp till 60–70 km från staden. — — —"

Bilden överst: Domus i Umeå etablerades 1962 och är sällsynt väl infogad i stadens kärna. Arkitekt SAR Dag Ribbing.

Mellanbilden: Domus, Orsa, invigt 1965, blev ortens första varuhus. Ersätter tillsammans 9 butiker, 93 pe-platser. Projekteringsledare: Arkitekt KFAI AB/SAR Simon Brofelth.

Bilden nederst: Domus i Varberg invigdes 1963. Var västkustens första egentliga kooperativa varuhus med undantag för provisorier i Göteborg och Uddevalla. Gatuplanet helt uppglasat med undantag för marmorklädda pelare. Övervakningen tegelklädd. Arkitekt KFAI AB/SAR Herman Borendal.

Palltransporter kan förbilliga tak- och rörtegel

Fr. v. Dore Wasshem, Heby, Gunnar Åberg, Umeå och Arne Westling, Stockholm.

Scania Vabis Milstipendium 1964 fördelades på tre: försäljningschef Dore Wasshem, Vittinge, pol. mag. Arne Westling, Stockholm och ombudsman Gunnar Åberg, Umeå.

De tre använde stipendiepengarna för att utreda lastbilstransporter av tak- och rörtegel med utgångspunkt från en ny lastpallskonstruktion som Dore Wasshem gjort.

Utredningen har nu publicerats och blivit utomordentligt uppmärksammat och refererad i de flesta facktidsskrifter. Kontentan är att ENHETSLASTER SKULLE GE BILLIGARE TAKTEGEL OCH DRÄNERINGSRÖR.

Så här skriver t. ex. "Moderna Transporter".

För att rättvist bedöma dagens metoder jämfört med pallsystemet har man i utredningen tagit ett genomsnitt för det arbete som krävs för närvarande för att lasta och lossa en elva tons lastbil. Kostnaderna för bilen baseras på material från Svenska Lasttrafikbilägareförbundet.

- I genomsnitt arbetar 4,1 man vid lastning. Chauffören och eventuell hjälplastare deltar alltid.
- Man lastar 16,8 pannor per man och minut.
- Tidskostnaden för bandelevator medräknas inte då den är obetydlig.
- Kalkylen grundar sig på att endast chauffören och ytterligare en man lossar lasten.
- De klarar 22,6 pannor per man och minut. Terminalkostnaderna för de olika metoderna blir då:

Styckevishantering

	Tidskostn. bil, förare	Tidskostn. öv. personal
Lastning 64 min	25: 94	29: 46
Lossning 77 min	31: 16	17: 15
	57: 10 plus	46: 61

Summa: 103: 71 kr

Enhetslast

	Tidskostn. bil, förare	Tidskostn. öv. personal
Lastning 25 min	10: 13	6: 76
Lossning 18 min	7: 20	4: 80
	17: 42 plus	11: 47

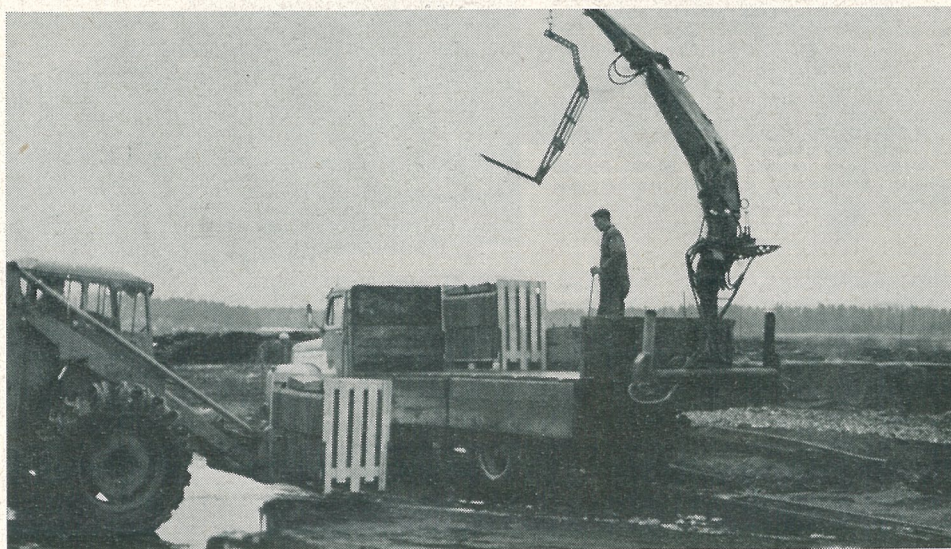
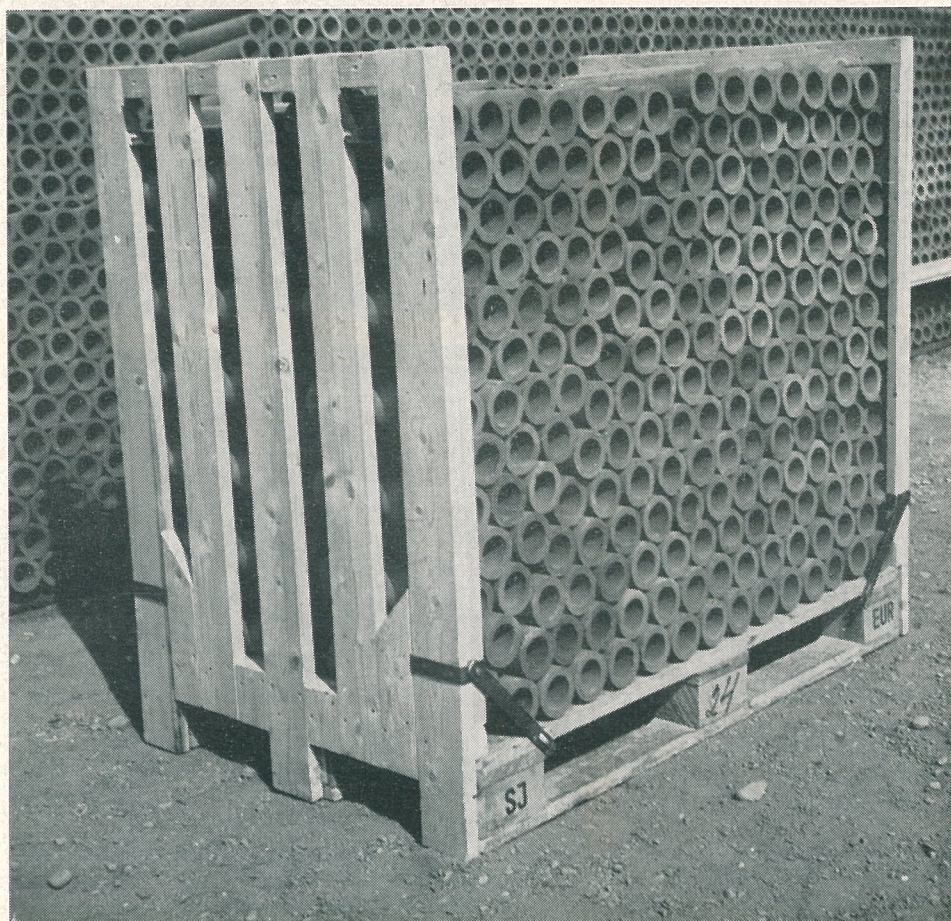
Summa: 28: 89 kr

Pallkostnaden utgör 38: 37.

Enhetslasterna sänker alltså terminalkostnaderna kraftigt. Kalkylen innehåller dock en del förutsättningar som inte kan anses givna. Det har antagits att den frigående lastapparat har full sysselsättning under normal arbetstid. I kalkylen saknas även pallens driftkostnader.

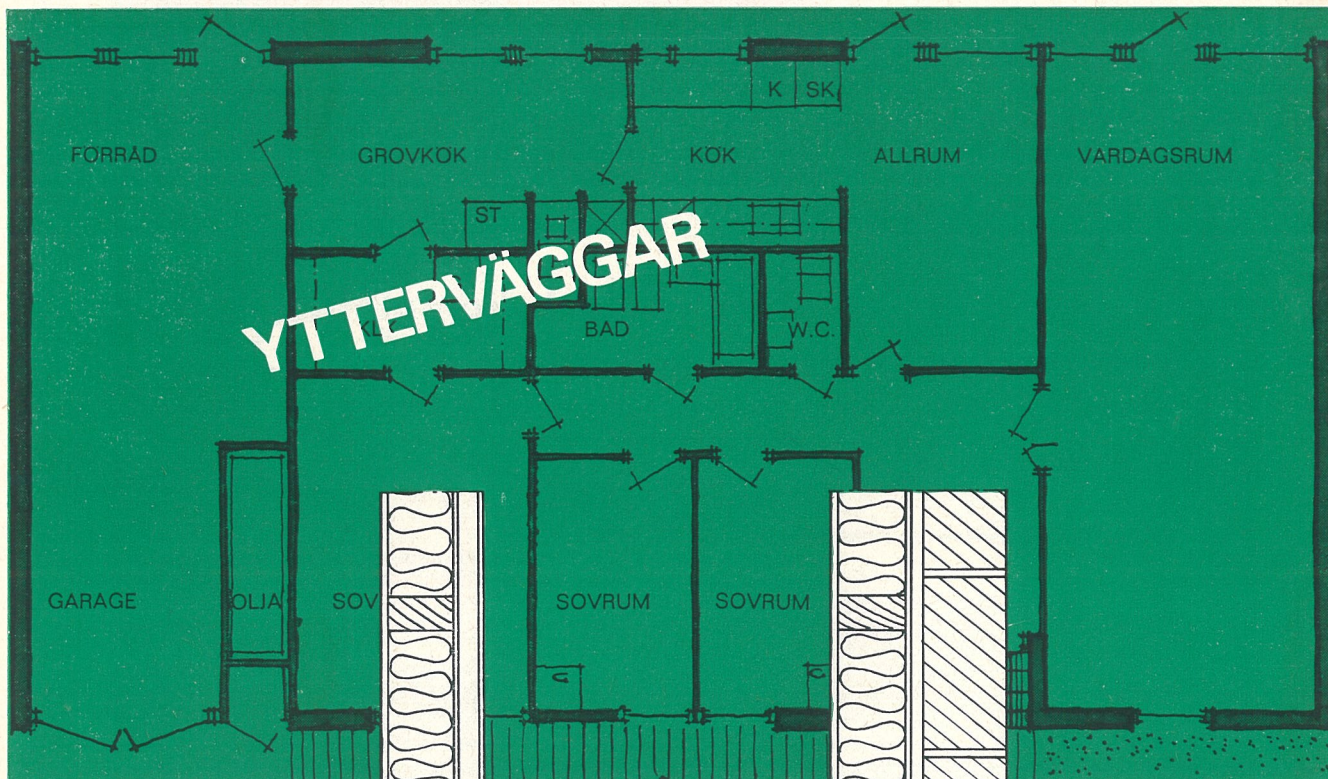
Även om själva användningskostnaden blir inemot två kronor per omgång inklusive uppsamlings- och returkostnaden av tomma pallar gör det en totalkostnad för enhetslasten på endast 67: 26 mot 103: 71 för styckevishanteringen.

Själva monterings- och demonteringstiden var f. ö. ett moment personalen var helt ovan vid. En man sorterade och fyllde en pall på 5-6 minuter. Lossnings- och demonteringstiden var 4-5 min.

VÄGGKONSTRUKTIONER MED GIPSSKIVOR

①

Vägg bestående av 13 mm aluminiumfolierad gipsskiva, 2"×4" reglar, c 60 cm, med mellanliggande 9 cm mineralullsskiva, 3,2 mm Internitskiva och Malmex fasadplattor på 1 1/4"×2" läkt. Väggens k-värde är 0,37 kcal/m² h °C.
Väggjocklek: 15 cm.

②

Vägg bestående av 13 mm aluminiumfolierad gipsskiva, 2"×4" reglar, c 60 cm, med mellanliggande 9 cm mineralullsskiva, 3,2 mm Internitskiva och 1/2-stens fasadtegel. Väggens k-värde är 0,35 kcal/m² h °C.
Väggjocklek: 26 cm.

ALUMINIUMFOLIERAD GIPSSKIVA FÖRENKLAR YTTERVÄGGENS UTFÖRANDE

Ytterväggarna i ett regelhus bör på insidan förse med en ångspärr av diffusionstät material, för att hindra vattenånga i rumsluften från att tränga in i väggen och efter kondensation åstadkomma rötskador.

För invändigt diffusionsskydd bör permeabiliteten för vattenånga ej överstiga 0,01 g/m² h mm Hg.

Ångdiffusionen för GYPROC ALUMINIUM har mätts vid Chalmers Provningsanstalt (intyg nr 94469) och uppgår till endast

0,005 g/m² per timme och mm Hg. Ångdiffusionen vid normalt behandlad skarv uppgår till 0,0059 g/m per timme och mm Hg.

GYPROC ALUMINIUM — aluminiumfolierad gipsskiva — förenklar väggens utförande genom att ångspärr och gipsskiva är en enhet. Ett arbetsmoment, montering av separat diffusionstät papp eller folie, bortfaller. Risken att ångspärren skadas under byggnadstiden är dessutom mindre då den är limmad på gipsskivans baksida.

GYPROC®
SVENSK GIPSSKIVA I TOPPKVALITET

SVENSKA AKTIEBOLAGET GYPROC

MALMÖ 1, Fack, tel. 040/761 20

STOCKHOLM 3, Box 3174, tel. 08/24 33 60

VARBERG, tel. 0340/163 60

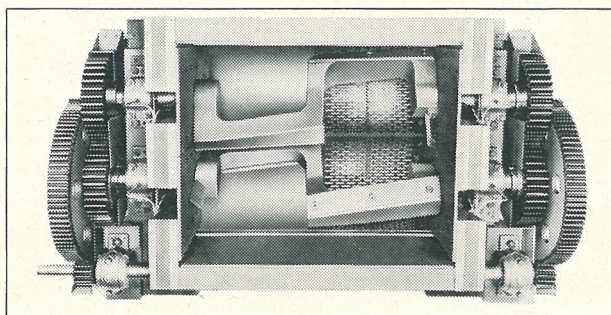
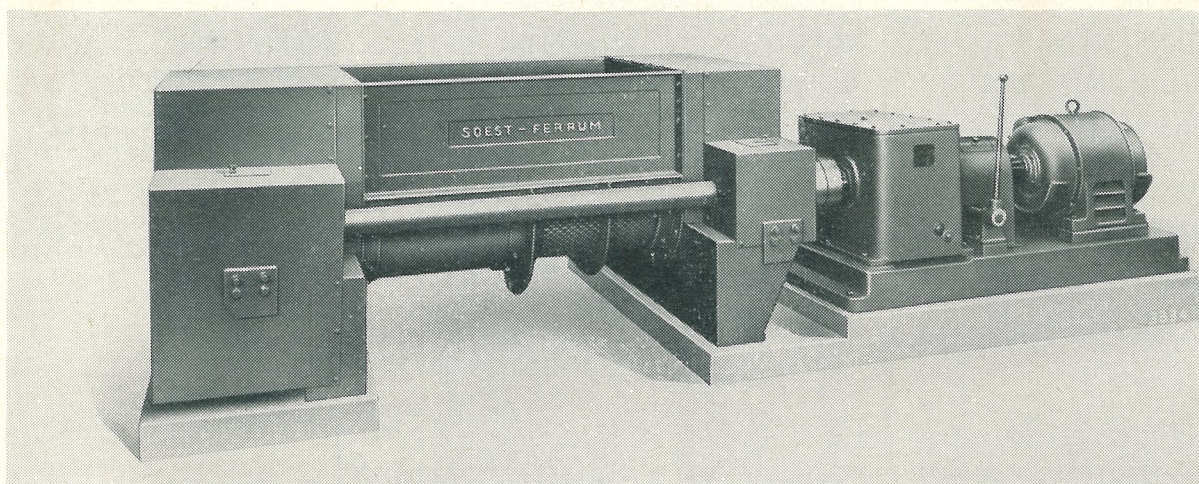

**Sammanslutningen
för tegelbruksmaskiner**

WESERHÜTTE

SOEST-FERRUM

**Maskiner och kompletta
anläggningar för tegel-,
chamotte- och stengodsindustri**

Sil-älter

Ensamförsäljare för Skandinavien:

A/S MASKINFABRIKEN "SVENDBORG"

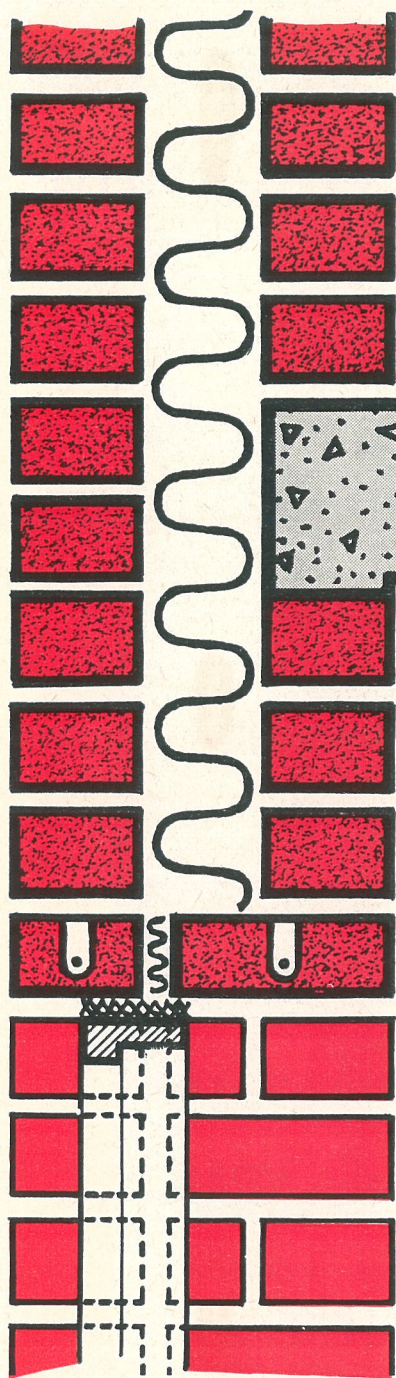
TLF. (09) 21 46 60 - DANMARK · TELEGRAMADR. MASKINFABRIKEN

SOEST-FERRUM

APPARATEBAU GMBH

4 Düsseldorf-Oberkassel · Postfach 650 · Hansaallee 131 · Telefon 55515 · Telex 8-58 2841 Schiess Dssd

FÖRENKLA
FÖRBÄTTRA
FÖRBILLIGA
tegelbyggandet

med

SPÄNN-
← ARMERADE
TEGELSKIFT

Oberoende av tegelsort och fabrikat kan Ni alltid erhålla tegelskift med förspänd armering till Edert bygge.

Vidtala Eder tegelleverantör eller kontakta oss för ytterligare information.

Broschyr och prislista kan rekvireras från oss eller från de flesta mellansvenska tegelbruk och större byggmaterialaffärer.

För teknisk information:

SKÖLDINGE BYGGELEMENT AB

BOX 9, SKÖLDINGE

TEL. 0175/502 07, 500 51

Tegel

Konsulenten

i västra Sverige

Bohustegel AB

AB Fajans Tegelbruk

Falkenbergs Tegelbruks AB

AB Forssa Tegelbruk

AB Fridhems Tegelbruk

AB Lomma Tegelfabrik

AB Nabbensbergs Tegelbruk

Rögle Tegelbruk

Sennans Tegelbruk

Slottsmöllans Tegelbruk

Tjärby Tegelbruks AB

Trönninge Tegelbruks AB

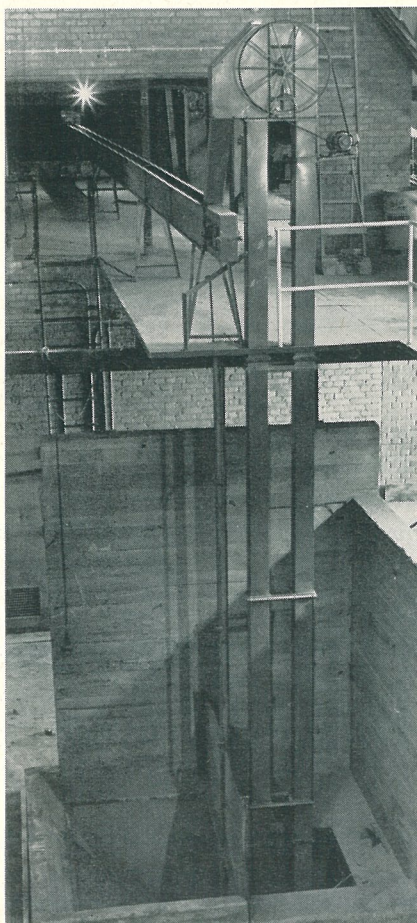
Östra Grevie Tegelbruk AB

KOSTNADSFRI INFORMATION OM TEGEL OCH TEGELBYGGNADSTEKNIK

Ingenjör Svante Palmquist

Raketgatan 5 Göteborg SV

Tel: 031/160062

BANDTRANSPORTÖRER ELEVATORER Fabr. KPAB

Ett flertal anläggningar finns nu installerade på svenska tegelbruk för transport av olika tillsatsmaterial, bl. a. sand, sågspån, tegelskrot och tegelmjöl. Transportörerna kan erhållas i dammtätt utförande och i kapacitet från 5—200 ton/timmen.

UR VÅRT LEVERANSPROGRAM:

Matare för tegelskrot och tegelmjöl, tegelkrossar, silofickor, pneumatiska transporter, skruvtransportörer.

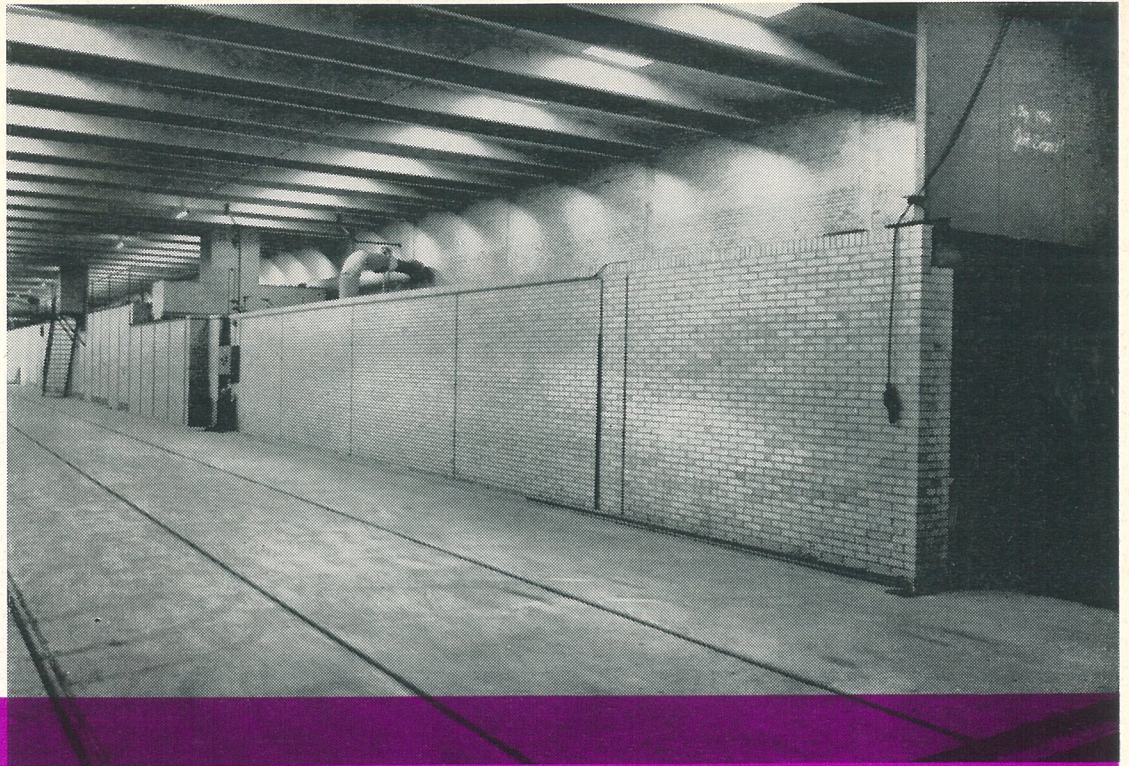
INGENJÖRSFIRMAN

C. L. FALLGREN

Floragatan 6 - Tel. 0303/136 65

KUNGÄLV

KONTIKERAM FRAMTIDENS TUNNELUGN

KONTIKERAM, tunnelbrännugnen för den grovkeramiska industrin, innebär den nyaste utvecklingen på detta område. Den kännetecknas särskilt genom sin enastående anpassningsförmåga till olika driftsvillkor.

Ensamförsäljare för Skandinavien

A/S MASKINFABRIKEN «SVENDBORG»

Svendborg (Danmark)

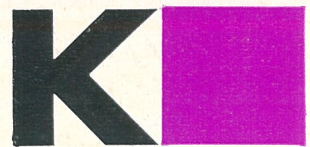
Telefon (09) 21 46 60

KONTIKERAM AG 8034 ZÜRICH

Nutida brännugnar och
totalplanläggningar

Brevadr.: Postfach, 8034 Zürich
Telefon: (051) 47 97 77

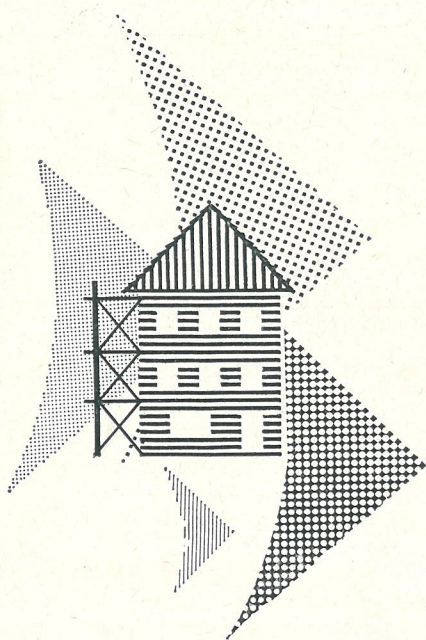

EL TEGE EGEL
EGEL TE EGEL TEGEL
EL TEGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL
EGEL TEGEL TEGEL TEGEL

TEGEL FRÅN AB **P. OLSSON & CO** HÄLSINGBORG
TELEFON 042/120750

FASADTEGEL

MURTEGEL

TAKTEGEL

DRÄNERINGSRÖR

ROMA TEGELBJÄLKLAG

ARMERADE TEGELSKIFT

Från

VÄRNAMO TEGELBRUKS AB

Huvudkontor: Värnamo. Tel. 0370/11700

Tegelbruk i Värnamo, Hulta och Töreboda

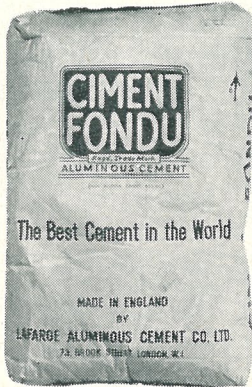

CIMENT FONDU

snabbbetong

lärdnat på 24 timmar

aluminatcement

CIMENT FONDU
aluminatcement
för:
Snabbbetong.
Eldfast betong
upp till 1350°C.
Värmeisolerande
betong.
Syrafast betong.
Samma cement
med olika ballast-
material till fyra
olika betonger.

ALAG ballastmaterial
med
CIMENT FONDU
aluminatcement
för:
Slitstark, tät betong.
Eldfast upp till 1200°C.
Tryckhållfast (1000
kg/cm²).
Syrafast, snabbhård-
nande.
Till industrigolv, ug-
nar, pannor, koks-
ramper m. m.

SECAR 250 högren vit
kalkiumaluminatcement
för:
Snabbbetong eldfast upp
till 1800°C.
Hållfast mot slagg-
angrepp och förbrän-
ningsprodukter.
Ingen särskild för-
bränning.
Gjutes exakt till storlek
och form, fogfri,
sprickhållfast.

begär fullständiga data och anvisningar från

AKTIEBOLAGET INGENIÖRSFIRMAN

TITAN

STOCKHOLM 16. TEL. 08/23 26 00

Distriktsombud:

Larsson, Seaton & Co AB
Göteborg 1
Tel. 031/17 16 80

Skånska Tegelförsäljnings AB
Malmö 1
Tel. 040/733 70

FÖRNÄM FASAD

KVALITET ÄVEN
BAKOM FASADEN
MED TEGELPRO-
DUKTER FRÅN
TEGELKONTORET
I SKÖVDE

- Fasadtegel
- Murtegel
- Taktegel
- Dräneringsrör
- Armerade tegelskift

De tillverkare av fasadtegel som är anslutna till Sveriges Tegelindustriförening har med nedan återgivna garantibestämmelser och kommentarer förklarat sig garantera för fasadteglets frostbeständighet och vid fall av frostskada lämna skälig ersättning för reparation.

Frostbeständighetsgaranti för fasadtegel

Garantibestämmelser och kommentarer antagna av Sveriges Tegelindustriförening

Garantibestämmelser

För fasadteglets frostbeständighet garanterar tillverkaren under förutsättning att följande bestämmelser iakttas.

1. Tegel i upplag och murkrön skall skyddas mot regn, snö och annan vattentillförsel.
2. Murning skall utföras med täta fogar och god vidhäftning mellan tegel och murbruk.
3. Fasadteglet skall hanteras och användas på fackmässigt sätt, så att det icke utsättes för påfrestningar som är onormala för materialet.
4. Anmälan om frotskada på inmurat fasadtegel skall utan dröjsmål ingå till tillverkaren.
5. Art och omfattning av frotskada på fasadtegel skall fastställas tillsammans med tillverkaren eller hans befullmäktigade ombud och protokoll skall upprättas över besiktningen.

Vid fastställd frotskada på fasadtegel åtager sig tillverkaren

att kostnadsfritt och på platsen lämna nya fasadtegelstenar till ett antal som motsvarar de enligt besiktningsprotokollet skadade.

att bidra till kostnaderna för utbyte av de skadade fasadtegelstenarna i murverket med belopp, som med hänsyn till omständigheterna i varje fall kan anses skäligt.

Tillverkaren skall vara fritagen från vidare ansvar om reparation av skada underlåtes, sedan ersättnings-tegel och/eller murningsbidrag utgått.

Denna garanti för fasadteglets frostbeständighet gäller i tio år efter leverans av fasadteglet.

Kommentarer

Enligt Svensk Standard SIS 22 21 02 skall fasadtegel vara frostresistent. Härmed menas att vattenmättat fasadtegel utan skador skall motstå 25 cykler frysning och upptining efter ett fastställt förfarande.

Erfarenheten visar att murverk, som blivit mättat med vatten i vissa fall kan skadas av frost, även om det i murverket ingående teglet genom provning bedömts som frostresistent. Då alltså icke på förhand kan avgöras om varje fasadtegelsten kan motstå frostangrepp, har tegeltillverkarna anslutna till STIF beslutat lämna garanti för fasadteglets frostbeständighet på så sätt, att bidrag lämnas till reparation i de fall frotskador skulle uppstå.

Fasadteglets vård och hantering

Då tegelmaterialets vattenmättnad utgör förutsättning för frostangrepp, skall tegelstenar och murkrön, särskilt under den kalla årstiden, skyddas mot vattentillförsel av alla slag och murverket får icke utsättas för ovidkommande vattenflöden.

Murning skall eke med murbruk som ger god vidhäftning mot fasadteglet och utföras med täta fogar. Vid efterfogning skall beaktas att fogbruket skall häfta mot tegel- och murbruksytor.

Skadade fogar och tegel utgör angreppspunkter för inträngande vatten. Frotskada på fasadtegel skall därför snarast anmälas och reparationer utföras utan dröjsmål.

Onormala påfrestningar

Fasadteglets frostbeständighet betingas av bl. a. tegelmaterialets porositet. Vid bestrykning och påslag minskas eller tillättes teglets utåt öppna porer. Förutsättningar kan därvid skapas för frotskador, i synnerhet om tegel- ytan behandlas innan murverket befriats från byggfukt.

Om fasadtegel ständigt står fuktigt, t. ex. vid murning i eller under markytan, i fristående kallmurar eller i omslutningsväggar kring fuktiga utrymmen, föreligger större risk än normalt för murverkets vattenmättnad och frostpåverkan.

I fall som exempelvis de här nämnda, då fasadtegel kan anses vara utsatt för onormala påfrestningar, skall särskild överenskommelse ha träffats med tillverkaren om frostbeständighetsgarantis tillämpning.

Kostnadsbidrag vid frotskada

Enligt garantibestämmelserna skall tillverkaren bidra med skäligt belopp till kostnaden för reparation av frotskada på fasadtegel. Som riktpunkt för utbyteskostnaden har satts kr. 5:— för enstaka fasadtegelstenar och som lägsta bidragssumma kr. 75:— vid besiktigt och fastställt skadefall.

Sveriges Tegelindustriförening

Interiör från Tjustorps Tegelbruks AB
Fördelningstravers

SVEDALA

HELAUTOMATISKA SUMPANLÄGGNING

Leran kommer med stålbandstransportör till fördelningstravers, som avlastar leran jämnt över hela sumpbäckenet ■ Uttagning av leran sker med fram- och återgående grävmaskin samt stålbandstransportör ■ Grävmaskinen är fjärrmanövrerad.

Kontakta oss för närmare upplysningar och offert.

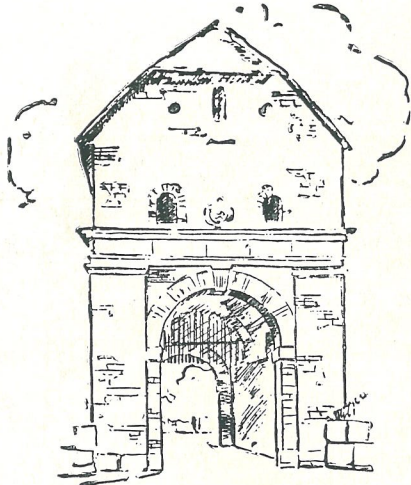
Grävmaskin med travers

SVEDALA-ÅRBRÅ

AB ÅBJÖRN ANDERSON ARBRÅ VERKSTADS AB
SVEDALA • GÖTEBORG • STOCKHOLM • ÖREBRO • ARBRÅ
040/40 11 00 031/15 51 79 08/98 04 35 019/11 97 45 0278/403 80

Norre Port i Halmstad byggd 1605

BYGGEN MAN LÄGGER MÄRKE TILL

byggs med tegel från

slottsmöllan

SLOTTSFASAD

vårt mörka, borstade fasadtegel

levererades till

AB Vägförbättringars

nya kontorshus vid

Fridhemsplan, Stockholm

slottsmöllans tegelbruk

Halmstad tel 035/11 80 54